

כתובת המערכת: saritsz@017.net.il

כתובת אתר החוג לשוחרי שירה: <http://www.saritpoetry.co.il>

כל הזכויות שמורות לחוג לשוחרי שירה

תוכן העניינים

שרית שץ
 שיר: "עוד על קין"
 שלושה שירים: *; "נפלאות התבונה"; "רוני סומק"
 שני שירים: *; "התרה"
 שיר: "תותים תותים"
 שיר: "פיתוי"
 שני שירים: *; *
 שיר: "ברכה הגדולה"
 שני שירים: "ספגטי"; "אפיזודה"
 שיר: "אֹדָה על שלשה וארבעה"
 מאמר: חמישה פרקים ביסודות השירה – פרק א'
 שיר: *
 פואמה: "שירים לנערה על גדות הלתה"
 פואמה: "הפלגה"
 אפרת שלם משוחחת עם לאה שניר
 שיר: "כמלך שהיטיב עמו הכאב"
 שירי שוֹך מתוך הקובץ: 'אורח במשתה האלהים'
 שיר: "האיש אשר אהבתי"
 שירפרוזה: "טרם לידה הרמתי ידיים". תרגום: עודד פלד
 שיר: "חיפוש כתובת"
 שיר: "מסורב אהבה"
 שיר: "ופניה לא היו לה עוד"
 שיר: תגובה למצגת שיריו של ניזאר קבאני
 שיר: "בגד גוף"
 שיר: "ביתר"
 אנתולוגיה קטנה לשירת יידיש. כתב ותרגם: יוסי גמזו
 מאמר: אבא קובנר כמתרגם מיידיש
 מאמר: מופע האימים הפואטי בכיכובה של יונה וולך
 שיר: "ימי הסתיי"
 שיר: "חוקי ארכימדס"

[דבר העורכת](#)
[תמרה אבנר](#)
[נהיר ליבי](#)
[אילן ברקוביץ](#)
[שרי בן-בנימין](#)
[עמית מאוטנר](#)
[ציפי לוויין](#)
[יעקב שגיא](#)
[אתי אור](#)
[דודי בן-עמי](#)
[לאה גולדברג](#)
[רחל פורמן-אלבז](#)
[יוסי גמזו](#)
[אדלינה קליין](#)
[על-עלי שיח](#)
[לאה שניר](#)
[אלי נצר](#)
[איריס שני](#)
[סמואל בקט](#)
[מנחם פאלק](#)
[יעקב ברזילי](#)
[יוצא למסע](#)
[יוסף עוזר](#)
[ברוך בראונשטיין](#)
[אביב עקרוני](#)
[עיין ערך תרגום](#)
[אלישע פורת](#)
[ניצה קרן](#)
[נורית שושני](#)
[אביקם גזית](#)
[חדש על המדף](#)
[אירועי ספרות](#)
[שונות](#)
[כתבו עלינו](#)

דבר העורכת

את גיליון מספר 11, ברצוני, שלא כדרכי, לפתוח במחאה בשמי ובשם חברי למערכת. אין ספק בלבי שרבים יצטרפו לקריאה זו:
החוג לשוחרי שירה מביע את מחאתו על העוול הבלתי נסלח הטמון בכוונה לסגור את הספריה המרכזית לעיוורים, בנתניה. חיסול מפעל חשוב זה המשרת עשרות אלפי עיוורים, הנו בבחינת פגיעה ועלבון בכל החברה בישראל.
האמירה "בפני עיוור אל תשים מכשול" אין כוונתה רק לנגישות פיזית, אלא גם לנגישות תרבותית, רגשית ורוחנית.
כתבה מלאה על הסוגיה, ב-YNET ספרים. הקישור מובא בסוף הגיליון.

לקראת השנה החדשה זכינו במתנה מיוחדת מ"הסוכנות היהודית" – היתר לפרסם את מאמרה החשוב והנפלא של לאה גולדברג "חמישה פרקים ביסודות השירה". פרקי המאמר יובאו בפניכם במהלך הגיליונות הבאים. תודתנו העמוקה שלוחה למחלקת הדפוס בסוכנות.

ומה עוד בגיליון?

מפגש עם משוררים ותיקים וחדשים, אותם אני מקדמת בברכה ותודה על תרומתם לגיליון זה. אנתולוגיה המפגישה אותנו עם השירה האידית, באמצעות שני מאמרים. כמו-כן מובא מאמר מקיף על שירתה של יונה וולך.
מדור חדש הנקרא "על-עלי שיח" ובו ראיונות עם משוררים, עורכים ואוהבי שירה. את המדור פותח שיח עם המשוררת והעורכת הראשית של מדור השירה בהוצאת הקיבוץ המאוחד, לאה שניר.
כל מאמר שיש בו כדי לקדם מדור זה, יתקבל בברכה.
ברצוני להודות לכל מאות הקוראים ששלחו מכתבי ברכות, עידוד ותמיכה מרחבי הארץ והעולם, לקראת השנה החדשה. מעל דפי גיליון זה שלוחה לכל אחד ואחת מכם תודתי וברכתי לשנה טובה, שלווה ויצירתית.

לִמְדָנִי, אֱלֹהִי, כֶּרֶךְ וְהִתְפַּלֵּל
עַל סוֹד עֲצָה קִמְאַל, עַל נֶאֱמַר כְּרִי בְּעַל
עַל הַחֲרוֹת הַזֹּאת: לִרְאוֹת, לְחַפֵּס, לְעַשֵּׂה
לְדַעַת, לְיַחַד, לְהַכְפִּיל

לִמְדָ אֶת שְׁפֹתַי בְּרִכָּה וְשִׁיר הַלֵּל
בְּהִתְחַדֵּשׁ לִמְנַחַ עֶמֶת בְּקֶרֶךְ וְעַם לֵיל
לִבֵּל יְהִי יוֹמִי הַיּוֹם כְּתִמּוֹל לְעֵשֶׂה
לִבֵּל יְהִי עֲלֵי יוֹמִי הַרְבֵּל

מתוך: שירי סוף הדרך. כתבי לאה גולדברג, "שירים", כרך שני, "ספרית פועלים".

קריאה מהנה.

שרית

תמרה אבנר ועוד על קין

קין יושב על גדר הבקר, ומעשן בשרשרת.
לא הרחק ממנו, בצל הרי האררט
הכבשים של הבל מלחכות עשב רך.

יש משהו מקניט
באפן בו גדלים באטיות תפוחי האדמה והגזרים
נדחקים אל פני האדמה.

במעלה הדרך – הבית.
אמא ודאי מנהצת לו חלצה ליום השביעי,
בפתח רובץ הכלב.

לפתע הכלב נעור, מרחרח סביב,
רץ לכיוון השער, נובח.
(הכל מתרחש במהירות, אפלו בלקוניות, אפשר לומר).

זה קין, והוא עולה בשביל.
"ארצה! ארצה! ארצה!"
רק הכותב המקראי שם לבו למשהו צהב שנפל בפניו.
קין מנער בתנועות מדודות את מכנסיו.
אבא יוצא ושואל: "איפה הבל?"

משהו צורם במפגש
בין הרגבים הנושרים מן הבגד
לאספלט שעל פני האדמה.

תמרה אבנר, עורכת-דין וקצינה בדרגת סגן-אלוף בצה"ל,
בעלת תואר ראשון ושני במשפטים. בעבר שירתה
בפרקליטות הצבאית בתפקידי תביעה, סגוריה וייעוץ משפטי,
וכיום הינה משפטנית בכירה במערכת הביטחון.
שירה וסיפורה התפרסמו באסופה "שירים באורמלא", הוצאת
עם עובד, 2002, ובקובץ "עד פתח הגן", הוצאת חושן, 2007,
בכתבי עת, מוספי ספרות ובמסגרת תחרות הסיפור הקצר
של עיתון "הארץ". לאחרונה ראה אור ספר שירי הביכורים שלה,
"להיאחז במים", בהוצאת הקיבוץ המאוחד, 2007.

נהיר ליבי

*

השירים שלי לבסוף עומדים למבחן
כמו השירים של כל אחד אחר.
את אף אחד לא מעניין
שכתב אותם חולה-נפש,
שקשה לו לכתב, לחשב, לזכר, לדבר ולתפקד.
הם עומדים למבחן המציאות הקרה
ומקוים להאסף בהם.
ממש כמוני.

נפלאות התבונה

גם אני צריך לקבל פרס נובל
על שאיני נובל
או מתנפץ, מתפוצץ
כמו בלון,
או דינמיט!

רוני סומק

ביום אחד כותב לי שיר אחד בזמן שרוני סומק בטח
כתב עשרים
שירים שמדברים על מהפך, עניינים ברומו של
עולם ומלואו קראו חז"ל למציל
נפש-חולה, לכאורה, מונעת ממני, להיות רוני סומק
בעצמי, ולכתב
שירים שמדברים על מהפך, עניינים ב...
רומא לא נבנתה ביום אחד.
גם לא חרבני.

השירים מתוך ספר שירי הביכורים של נהיר ליבי
"מחולהנפש – שירים מהמחלקה הסגורה", הוצאת "כרמל".

אילן ברקוביץ

*

ארלקינו שלי, אל תצחק.
היום שרפתי גשר מהנקדה שבה אני נמצא
אל הנקדה שבה נמצאים הכוכבים.
אני ליצן?
ליצנים חושבים שכלם ליצנים.
שופטים חושבים שכלם אשמים.

ארלקינו שלי, הקיץ מתחיל.
בכל ערב בשבע אני פותח חלון לכבודו
ונושף בערפה של אהובתי.
היא מגרגרת. בזקנתה נשיפתי תהיה מגחכת.
אולי איזה קמט יזוז.

התרה

התרתני את עצמי מכם ואני חפשי.
מעתה לא אהיה חייב לכם קדת-שלום.
מעתה אלך בדרך שלא אדעה עד תמה,
אולי ארד דומם, אבל אהיה חפשי מכם,
לעולם.
השארתי אתכם מאחור. המבטים האחרונים
שלכם הם פתח התקוה שלי.

השירים מתוך ספר השירים "תפוזים" שראה אור
לאחרונה, בהוצאת "אבן חושן". הספר הנו הראשון
בטרילוגיה "תפוזים – חרובים – חרוזים".

הקנקן הריק

בוא הנה. עבר על פני הספסלים
של הספינה השטה ובידך גביע,
ומזג לך משקה מן הקנקן הריק.
מצא מחסה מרוח ושתה הכל עד תם.
כי איש לא ישאר צלול על המשמר הלילה.

אריכלוכוס איש פארוס

תרגום: אריה סתיו

מתוך: "שבעה שערי שירה"

רישום: פבלו פיקסו

שרי בן-בנימין תותים תותים

בְּתוֹךְ דִּירָה דְּחוּסֶת חֲשֵׁכָה
וּפְנוֹת, אֶצְבְּעוֹתֶיךָ מֵהֶלְכוֹת
רָכִיל עִם בִּטְנִי, מִמְתִּיקוֹת סוּד בְּחֲשֶׁכֶת
בֵּית שְׁחִי לֹא גִלּוּחַ,
פִּטְמַת תּוֹתִים מְגִשֶׁת לְחָה אֶל פִּיךָ.
אַחֲר־כֵּךְ בָּא הַשֶּׁקֶט הַמְּגֻזָּם
הוֹפֵךְ בְּשֶׁרֶךְ צוּנוֹ, קֶם וְחוֹמֶק
חֲרִישִׁית מְעִינִי הַתּוֹתִיּוֹת.
בְּלִי אֶהְבֶּה הַבֵּית חֲשׁוֹךְ, כּוֹפֵר בְּכָל.
אִם אֲרִים יָד יִתְגַּלֶּה כָּל הַשְּׁחֹר
הַמְּסֻכָּן. כָּל שְׁנוֹתֶיךָ
הוּא תּוֹתִים שְׂכוֹרִים מְגַהֲקִים בְּבִטְנִי,
וּמִגֵּעַ הַיָּד הַרִיקָה מְנִסָּה לְסֹגֵר עַל אֶצְבָּעוֹת
שְׁחִמְקוֹ מֵאֲגֹן
אֶל לֶבֶן עֲרוֹת בֵּית שְׁחִי מְגַלֵּחַ לְמַשְׁעִי.

שרי בן בנימין - בעלת M.A. בספרות עברית מטעם אוניברסיטת תל-אביב,
מרצה ואמנית העוסקת במגדר וזהות נשית. מתגוררת בקיסריה. שירה
התפרסמה ב"הליקון", "עיתון 77", "עלי שיח" ו"הקשת החדשה".
השיר מתוך ספר שירה הראשון "מקום בו האספרסו קצר" ראה אור
בהוצאת הקיבוץ המאוחד, 2006.

עמית מאוטנר

פיתוי

לְחֲשִׁתִּי כְּרִטִּיס אֲשֶׁרֵאִי שְׁלִי
אֶל-תּוֹךְ שְׂפוֹפֶרֶת טֶלְפֹן, שְׁלַחְתִּי
סִפְרוֹתִי עַל-פְּנֵי הַקּו
כְּלָחֶם חֲכִיּוֹן תָּמִים אֲנִי וְהוֹנִי
צָפְנוּ מִפְּזָרִים הַחֲלוּ נִקְהָלִים אֵלַי
קוֹלוֹת מְעֻנְבִים וְעֻנוּת לְשׁוֹן
בְּהִבְרָקוֹת כְּדָאִי
וְהַצָּעוֹת חֲבֵרוֹת
בְּשֵׁם הָאֶהְבָּה הַכְּדָאִית
הַבְּטִיחוּ הַטְּבוֹת

כְּמוֹ דָּגִים?
כְּמוֹ חֲכוֹת?

אֲנִי וְהָאֲשֶׁרֵאִי שְׁלִי הֵינּוּ הַמוֹמִים
כְּמָה כֹחַ יֵשׁ בִּי הַלְקוֹחַ.
אֲשֶׁרֵנּוּ
שֶׁלֹא שְׁאֵלוֹ עַל הַכְּסוּי.

ציפי לוי-בירון

*

על אחורי המכונית שלפני כתוב :
אין לנו על מי לסמך אלא על אבינו שבשמים.
אבא שלי נשא אותי על גבו
ולטף כשפאבו לי ביד הצנורות.

עכשו מלאך המות פותח את ארז הפלים
ועושה לידו חזרות.
עוד מעט הוא יהיה אבי שבשמים
ויהיה לי על מי לסמך.

*

אני מכירה את מלאות הפנים
תחת עור מתוח נפוח מתרופות.
את הכתמים האדמים המסמנים לפחל.
אני מכירה את גוני הצהב של המחלקה האונקולוגית.
את ותק הגוילים לפני הארון.

ציפי לוי-בירון ילידת תל אביב. דוקטורנטית לספרות
משווה באוניברסיטת בר-אילן. השתתפה בכיתת השירה
של "הליקון" במשכנות שאננים. שירה ראו אור בירחוני
ספרות שונים.

ספרה הראשון טמונת חול (עקד, 1995) יצא בסיוע קרן עמו"ס.
הספר "קריאה בכבד" (הקיבוץ המאוחד, 2000) יצא בסיוע קרן יהושע
רבינוביץ לאמנויות. ספרה "כריכה רכה" בסדרת ריתמוס יוצא בסיוע
מועצת הפיס לתרבות ואמנות וקרן יהושע רבינוביץ לאמנויות.

לאנדרטת המוזות

האנדרטה הזאת, לכן בתולדות הקדש
חצב בידו קסנוקלס, מתת לכל התשע.
כל הסוגדים לכן יאמרו: במעשהו
זכה לתהלה, כי את כבודכן בקש.

תיאוקריטוס

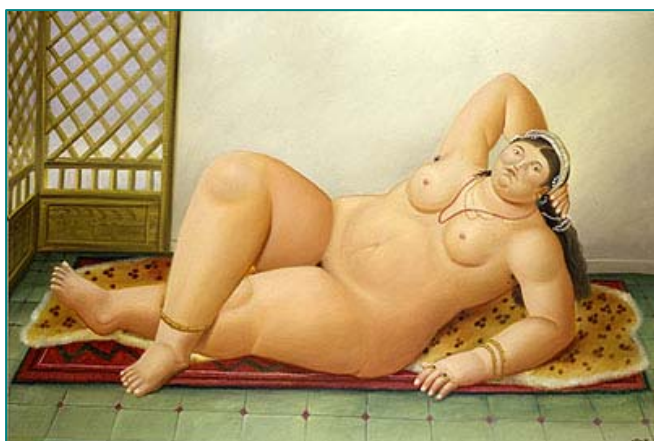
תרגום: אריה סתיו
מתוך: "שבעה שערי שירה"

יעקב שגיא

בִּרְכָּה הגדולה

כְּשֶׁאֲנִי בָּא אֶצְלָה, הוֹלֵךְ מֵאֶצְלָה,
כְּאֶשֶׁר כָּל הַשְׂכוּנָה חוֹזֶרֶת אֶצְלָה,
לָמָּה זֶה עוֹשֶׂה אוֹתִי לְהִרְגִּישׁ כְּמוֹ זוֹנָה.
לִפְעָמִים אֲנִי רוֹצֶה לָמוּת
כְּמוֹ תֵּישׁ מִיָּחָס, תוֹלֵשׁ זִקְנִי
מִפֶּזֶר רִגְלִי, מִטְּמִין פָּנָי
אֶצֶל בִּרְכָּה הגְּדוֹלָה אֲשֶׁר שָׁמָּה אוֹתִי
בְּמִקוּמִי, מְכַסֶּה עָלַי בְּחִיקָה
כְּמוֹ סֵדִין, שֶׁהִיא פֶּעַם,
לְבֹן.

ציור: Botero

מתוך הספר: "הולך על זמן" שראה אור בימים אלה,
בהוצאת "כרמל".

אתי אור

שני שירים

אפיזודה

נאדין פוסעת בשבילים שנועדו למכוניות,
פליסה כחל, לאורך השולים הצבועים לבן
שער ראשה גלים מתכרבלים בנקדות רכות
סמל בית-ספר מתהדק על צוארה, רוחות עומדות,
תאות בשרים נחפזות להכחיל כל פלח גוף קטן.
הלב שלה אומר לה איך נושמים חמצן
כמו שגדולים אומרים שהם עושים
כשהירח מסתתר בין ספוגיות של עננים.

נאדין עולה על מכונית צנועה בפאתי הערב,
חשך טפטף עצמו על מטריות ואנשים
ובמקום הזה, בו סוף הכביש פתלתל אל ההרים
מישהו זרק את שמה אל תוך קפסת הגפרורים

פריז בסוף החרף זה מלאך בצרפתית.

ספגטי

דקות עונגות בתעוקת-שבת
אבא מתכלה
ממתין לנביאים שיחרזו
שירים של יהדות ודעת.

זה שקט שאבי אהב להתרגש עם אלהיו
לטעת בנו ציתנות והקשבה מדור לדור.

צהרי שבת
אותן קומות
רבע חבילת ספגטי
הרבה עגבניות.

אתי אור - מנהלת שווק-פיתוח עסקי בחברה שעיסוקה כירורגיה אורולוגית.
גרועה 1+ המתגורר בפלורידה. לפני מספר שנים החלה לכתוב שירה באופן אקראי ובלתי צפוי
מאז מתפרסמות יצירותיה בתדירות באינטרנט, בתחומי פורומים לכתובה יוצרת.

דודי בן עמי

אודה על שלשה וארבעה

"שלשה המה נפלאו ממני; וארבעה לא ידעתיים.
דרך הנשר בשמים, דרך נחש עלי-צור; דרך-אניה בלב-ים,
ודרך גבר בעלמה."
משלי ל, י"ח, י"ט

למדבר אמרתם
הלכתם חלקת כביש
אסירי תחנות הממכר בצמתים
צופים בשמשות הרכב
אל שמש ואבן.

יבש המדבר מבחוץ
בפנים ככלואים
לא תדעו את הצל המרנה בעת צהרים
אצל מעין הנגר
מי גב בין צורים
הד קולכם.
שקלו את מדבר.

* * *

אהבה אמרתם
הלכתם בתשוקות.
באתם עד פנים תפנוקי מנעמים
שעשועי דדים משחקי דודים
עינים פעורות.
חדש אצבעות מחפשות
מקסמי חליפות בכאב.

עוד היתה היא פעם
רעיה אהובה מאם.
זרה נהיתה
כיום העמק הרחוק
כמדבר הנושא חיל אבני זכרון
פרי לו אין
שמיו הריקים.

אם נתעורר אל נולד
באנו אל אהבה.

* * * *

גלך לים אמרתם
הלכתם אל חול
אסורים הייתם מפנים קו משפריים
צללים עקבותיכם טבועים.

הים הוא ים
החוף אך פתחו ושער
מפתחו בתרנים בשדרה וצלעות.
אם נפליג
הוא מרחק הוא אינחוף
דרך אין מסלה
רק חרטום
רק כוון על גלים ורוח
אין עקבות.

לו הייתם גל ושקעו
גל ושקעו
גל ירומם ויוריד.
על ספון התאחדו אל הים.

*

השמים אמרתם
ברזל הלכתם בסערות
אסורי מסלולי נחיתה נמוכים
בזק כנפיקם ברעמים
סף עתכם במגן הקטנות.

השמים שדה לרוח
האור לפתחם
כחל עם לבן
או אפור הם
לעת שאת ברכות
להגשים נבטים אל מטר.
צפו אל שמים.

* *

מתוך "אבן ואהבות אחרות" - ספר בעריכה

שנים רבות למדי עברו מאז כתבה המשוררת לאה גולדברג את מאמרה החשוב "חמישה פרקים ביסודות השירה". הפרקים נערכו על יסוד חמש שיחות רדיו ב"קול ישראל" למאמר שהנו בבחינת מעט המכיל את המרובה והוא עוסק בשירה בראיה כללית ומקיפה, על פי תפישת עולמה של המשוררת.

מלבד העיסוק בשירה כצורת אמנות, מובא כאן גם היסוד ל"איך?" בדרך שאינה מתעלמת, לא מהטכניקה של הכתיבה ולא משאלת האיכות הנדרשת בשיר. כאמור בשמו עוסק המאמר ביסודות או בבסיס ממנו אפשר וכדאי להמשיך.

המאמר נדפס בשעתו בחוברת "עיונים כ"א", בהוצאת הסוכנות היהודית בירושלים, גם המהדורה השנייה שראתה אור ב-תשכ"ו (1966) אזלה זה מכבר.

אנו מודים למחלקת הדפוסות בסוכנות שהתירה לנו לפרסם את המאמר ואנו נפרסם פרק בכל אחד מהגיליונות הקרובים והפעם פרק א' - המבוא.

בגיליונות הבאים: ב' - הריתמוס, ג' - החרוז, ד' - סמלי לשון, ה' - המשורר והשיר. נקווה כי כולנו נפיק תועלת והנאה מפרסום זה.

המערכת

לאה גולדברג

חמישה פרקים ביסודות השירה

א - מבוא

הַצְבִּי עַל הָרִי הָאֶרֶן
אֲשֶׁר אֵין שֵׁם עָלָיו שְׁלֶכֶת
יִדְעַ כִּי בָּא הַסֵּתֶן
רַק מִצְלִיל קוֹלוֹ שְׁלוֹ.

זהו שיר יפאני. מחברו חי במחצית השניה של המאה העשירית לספירה. השיר במקורו הוא בעל חמש שורות. בתרגומנו, שנעשה על יסוד התרגום האנגלי, ארבע שורות בו. במקורו יש בו משהו מעין חרוז קל או, - כפי שהיינו אומרים במונחים שלנו - אסונאנסי, השורה הראשונה מתחרזת עם החמישית, השלישית עם הרביעית ורק השניה היא ללא חרוז. על משקלו האמיתי, בניינו הפורמאלי, על המוזיקה הפנימית שלו יוכל לדון רק מי שידע את המקור. ואף על פי כן, גם מי שיקראנו בתרגום לא-מושלם זה, יחוש בו את רוח השירה המרחפת עליו, את אוירת הסתיו וניחושי הבאות, את בדידותה של נפש חיה בשלהי הקיץ, ויראה תמונה כנגד עיניו: צבי בודד על הררי האורן, עצים ירוקים באוויר הצלול של ראשית הסתיו, וישמע קול עורג ואובד, שהוא קול הצבי והד קול לבבו של המשורר.

השיר הוא שלמות, עולם מרוכז בשורות מעטות. מי שמצוי אצל קריאת שירה ירגיש מיד בשלמות זו, ויענה לשיר באורח ספונטני. לפיכך-האם יש לנו צורך לדעת עליו פרטים נוספים, אפילו אלה שכבר הזכרנו? האין ניתוח השירה פוגע בהרגשת השלמות? האין הוא ממית את הנפש החיה המפעמת בשיר?

שאלות כאלו נשאלות לעתים קרובות כשאנו באים לנתח שיר (או כל יצירה אומנותית אחרת) ומבקשים לפרקה ליסודותיה. יש סוג של ביקורת המתנגד מאד לניתוח מדוקדק של יצירה שירית. יש הטוענים שהשירה-כל כוחה ברמיזה, בהלכי הנפש שבה, מי שניתן לו חוש להבנת הדברים האלה יבין בלי פירושים - ומי שלא ניתן לו...
אכן מי שלא ניתן לו חוש כזה מלכתחילה מה יהיה עליו? האם עליו לוותר לעולמים על תענוג זה של קריאת יצירותיהם של משוררים? אין ספק, שלא כל אדם חונן במידה שווה של הרגשת-שירה והבנתה. יש אנשים "שיריים" ובלחי "שיריים", ממש כאשר ישנם אנשים מוזיקאליים ובלתי מוזיקאליים. אבל אנו יודעים עתה, שלגבי אדם שאיננו חרש, קיימת אפשרות פיתוח של חוש שמיעתו עד כדי דרגה מסוימת של הנאה ממוזיקה וכן אפשר לפתח גם את החוש לשירה, לא כל שכן לגבי אלה שהחוש ניתן להם, אלא מתוך אי-ידיעה טעמים פגום. האדם הקורא בשעת קונצרט פארטיטורה, זוכה על פי הרוב בתוספת הבנה של היצירה שהוא שומע, מעמיק יותר בקליטתה, וכן האדם שדרכי השירה הפורמאליים נהירים לו עשוי לרדת ביתר הבנה אל עומקו של שיר.

לא מעטים הם אותם אוהבי-השירה שיחסם לשיר הוא סנטימנטאלי מלכתחילה. הם אמנם ייהנו מן השיר הקטן שהובא בראשית הדיון, אך ייהנו באותה מידה עצמה מאיזה פרי חרזנות רגשנית נטולת כל ערך. אכן, יאמר האומר כי טוב להם. ייתכן, אמנם, שטוב להם, אך לא טוב לה לשירה, כי גישה לאמנות דורשת קודם כל אבחנה. עץ הדעת הוא, כפי שכתוב, עץ הדעת טוב ורע. אמנם על פי המסורת, משטעם האדם הראשון מפרי עץ הדעת, גורש מגן העדן. אך בחיינו שלנו, שאינם שלמות מוחלטת, הטועמים מעץ-הדעת טוב ורע נטרדים מגן העדן של טיפשים וזוכים בדעת הטוב - ודעת זו היא ענייננו בניתוח השירה. לשם כך משתדל העוסק בתורת השירה לתת כלים בידי הקורא, שיעזרו לו בקריאת השירה והבנתה.

אך לפי מה שאמרנו קודם, יש לנהוג בזהירות יתרה לגבי הכלים האלה ולא להיתפס לדברים חיצוניים בלבד. בלמדנו לפרק יצירה ליסודותיה, עלינו ללמוד להרכיבה מחדש ושלא לגרוע משלמותה. אין לך דבר נורא יותר מאשר כלים משוכללים בידיהם של פדאנטים חסרי-חוש. שהרי כל שיר ושיר אפשר לנתח: בכל שיר יש משקל וקצב אשר אפשר לקבעו, וכמעט בכל שיר יש תמונות לשוניות: דימויים, השוואות, השאלות. בשירים רבים יש חרוז ולכל שיר מתחרז דרך-חריזה משלו. על כל הדברים האלה ניתן לדבר, להביא דוגמאות, למצוא מקורות, לעמוד על מוטיבים שבהם משתמש הכותב, למיין ולשייכו לסוג מסוים. כל הדברים האלה ניתנים לעשייה לגבי שירים טובים ורעים. אך אם אין אנו משתמשים בכוח השיפוט של טעמנו, ואם איננו משתפים את עצמנו בעולמנו הרוחני של השיר ואיננו מעלים בו אותם סימני היכר, שהם עדות לראיית-עולם מיוחדת במינה המוצדקת בתוך היצירה והמצדיקה את קיומה, לא יועיל לנו הניתוח ולא כלום.

כולנו יודעים ששתי השורות הראשונות מ"שירי החורף" של ביאליק:

צִנֹּת בֶּקֶר, צְרִיחַת עוֹרֵב,
הָעִירוֹנִי - וְאִיקָצָה

הן שתי שורות בקצב של טרוכיאוס; אבל אם נאמר:

מֹל הַבֵּית עֵץ הַזֵּית
כֶּךְ חִבְרָתִי שִׁיר וּפִיט -

הרי גם כאן לפנינו שתי שורות במשקל טרוכיאוס, ונוסף על כך הן גם מתחרזות. ובכל זאת, אנו בטוחים בטחון גמור - ואפילו איננו חכמים כל כך באבחנת הערכים השייריים - ששורותיו של ביאליק פותחות שיר, והשורות שהבאתי אחריהן הן פטפוט קצוב ומחורז.

מהו, אפוא, ההבדל בין שיר לבין לא-שיר? הנה על כך עלינו לעמוד ולא בדוגמאות פשוטות כזו שלעיל, אלא לגבי עניינים מורכבים לאין ערוך מזה. שהרי יש דברים מחורזים ובעלי מקצב ובעלי הגיון ואפילו רגש, הנראים לכל דבר ודבר כשיר ואף על פי כן יבחין מי שיודע להבחין שאין בין כתיבה זו לבין השירה ולא כלום.

אריסטו ב"פואטיקה" (אומנות השיר) שלו דיבר על כך, בעמדו על היסודות העיקריים של הספרות: "ואפילו היה הירודוטוס כותב את ספרי ההיסטוריה שלו בחרוזים" אומר אריסטו, "הם יוסיפו להיות ספרי היסטוריה מחורזים ולא שירה".

מהי אפוא השירה? איך נגדיר אותה? מה הם סימני ההיכר היסודיים של דרך-ביטוי שבשירה? מן הדברים שאמרנו עד עכשיו מסתבר בבהירות, שלא הצד הטכני של עריכת מלים בשורות קצרות ובחרוז קובע את מהות השירה. כבר מן הדברים האלה ברור לנו, שלצורות השיריות יש הצדקה אך ורק אם הן חופפות את התוכן המיוחד של השיר. השירה איננה רק דרך ביטוי, אלא דרך ביטוי למשהו, שהוא ביסודו שירה. לא קל להגדיר "משהו" זה. הנה לפני ספר המביא על העמוד הראשון שבו דברים אחדים שאמרו משוררים שונים על השירה, הוא ספרו של לואיס אונטרמאיר.⁽¹⁾

והנה כמה מן ההבאות: ויליאם וורדסוורת אומר: "השירה היא ביטוי רב-דמיון של רגשות עזים, ביטוי ריתמי, בדרך כלל... זוהי ההתפרצות הספונטנית של רגשות עזים, כשאנו נזכרים בהם תוך שלווה."

והנה דבריו של קולריג': "האובייקט העיקרי היא ביותר למדע הוא קומוניקצית האמת; האובייקט העיקרי והיא ביותר לשירה הוא קומוניקצית-התענוג... הייתי רוצה שמשוררינו הצעירים, הפקחים, יזכרו את הגדרות השירה והפרוזה שלי והם: פרוזה: מלים במיטב סדרן. שירה: מיטב המלים במיטב סדרן."

והמשוררת אמילי דיקינסון מגדירה את השירה בדרך אמוציונלית בלבד: "אם אני קוראת ספר ואני חשה כפור בכל גופי כך ששום אש לא תוכל לחממני, הריני יודעת כי שירה היא, אם אני חשה תחושה פיזית, כאילו הסירו ממני את קדקודי, יודעת אני ששירה היא זאת. אלו הן הדרכים היחידות לדעת דבר זה. או שמא יש דרך אחרת?"

והנה דבריו של רוברט פרוסט: "חושבני שאיוולת היא להעריך שיר אם יישאר לדורות או לא על ידי כך שנמתין עד שיישאר. אין השירה צריכה לחכות לניסיון הזמן. הבחינה שהשיר הוא טוב היא לא אם נשכח אותו אי פעם - אלא בכך שברגע ראשון לפגישתנו עמו נדע שלעולם לא נוכל לשכוח אותו."

האם חכמנו מאד מן הדברים האלה? סבורה אני שלא. לעומת כל הגדרה כמעט שהובאה כאן אפשר להביא הגדרה אחרת.

מה שאמילי דיקינסון אומרת על השירה אפשר לומר גם על מוזיקה, או על איזה אמנות אחרת, אם תחושתנו לגביה עזה כתחושת המשוררת לגבי שירה. וכן אפשר ליחס את דבריו של רוברט פרוסט לתמונה, או לפסל, ובאותה הצדקה עצמה.

כנגד הפסוק הראשון שבהגדרת קולריג' אפשר להביא את דבריו של קפקא: "השירה (או אם תרצו - היצירה הספרותית בכללה) (קפקא משתמש כאן במלה Dichtung) היא תמיד סיור בדרך של חיפוש האמת."

לפי זה לא למדע ניתן המונופולין על האמת, כי גם אמנות, אם אמנות רצינית היא, מחפשת אמת, אלא שמחפשת היא אותה במקום אחר. ולא לחינם אמר קוקטו הצרפתי, שכל אמנות שאין יסודה באמונה היא אמנות דיקוראטיבית גרידא. ואולי אין זה מקרה שהקרבה האטימולוגית של המלים העבריות אמונה ואמן גדולה כל כך. גם את דבריו של וורדסוורת על השירה וביטוי רגשות עזים בצורה ריתמית ביטוי העולה ברגע של שלווה, אפשר ליחס, אם תרצו, גם למוזיקה, או אמנות אחרת.

ואכן אומר דבר זה עצמו גוגול בסיפורו ה"דיוקן", שבו הוא מדבר על אמנות פלאסטית. "סערת-נפש לא היא הרגשתו של האמן, כי גם בסערת-נפשו נושם האמן שלווה..." זו השלוה שבשיקול-הדעת, נוסף אנחנו.

ואף על פי כן. מכל הדברים שהובאו כאן שמענו גם משהו על מהותה של שירה, בעיקר בדבריהם של וורדסוורת וקולריג'. והחלק השני של דברי קולריג' הוא מאלף מאד. הוא אמר: "פרוזה - המלים במיטב סדרן, שירה - מיטב המלים במיטב סדרן". פסוק זה מאיר עיניים, לפי שהוא איננו אמוציונאלי ואיננו פילוסופי בלבד: הוא ענייני. קולריג' קובע בו, שחומר היצירה הספרותית - כבשירה כן בפרוזה - היא המלה. זהו החומר היחיד שבידי היוצר הכותב סיפורים או שירים: חומר אחר לשימוש אין לו. ובבואנו להגדיר כיצד ולשם מה משתמש כותב הפרוזה וכותב השירה בחומר זה שלו, אנו מגדירים את עצם מהותה של השירה.

הרברט ריר אומר:

"ההבדל בין שירה ופרוזה איננו ואף אינו יכול להיות לעולם הבדל פורמאלי בלבד... השירה היא ביטוי יוצר, הפרוזה ביטוי קונסטרוקטיבי".

כדי להבין את הדברים על נכונה עלינו לתרגם כאן את המלה האנגלית "create" לא כ"יוצר" בלבד, אלא כ"בורא", שכן גם הפרוזה יוצרת משהו בקונסטרוקציה שלה, אבל השירה, בעזרת המלים, בוראה עולמות. או נאמר ביתר דיוק: הפרוזה מספרת את המציאות הקיימת (אף הסיפור הדמיוני) בשוותה לה צורות וגוונים שונים ואילו השירה יוצרת את המציאות מחדש. לפיכך השימוש במילה השירית שונה מן השימוש במלה בפרוזה. ז'אן פול סארטר אומר בעניין זה:

"בשביל הפרוזאיקן המלים הם אמצעי - כמין שמשו של חלון, להראות בעדן את העולם. בשביל המשורר המלים הן ראי, אספקלריה, שבתוכה נצוד העולם. המלה של השירה מייצגת את משמעות הדברים, בה בשעה שהפרוזה מבטאה אותה".

ושוב דברי הרברט ריר:

"השירה תלויה לא רק בצלילה ומשמעותה של המלה, אלא יתר מזה, בהגדרת הרוחני של המלים".

הרבינו כל כך בציטאטים ורכזנום לפי שהחומר הבלתי נתפס כמעט של אמנות זו מעורר תמיד ויכוח שאינו פוסק.

המלה היא החומר המסוכן ביותר לשימוש אומנותי, שכן היא חילונית יותר מאשר הצבע, השיש או צלילו של כלי-נגינה. אנו משתמשים במלים כדי לכתוב גם מכתב פרטי, כדי לשוחח עם ידיד, לרשום חשבון של כובסת וכן כדי לכתוב מאמר תעמולה בעיתונות היומית. המלה בגלגולה השירי שומרת על כל גווניה החילוניים ועם זאת מתגלגלת ליצור אחר כביכול: משמעותה וצלילה היינו הך הם; הגיונה וצורה הגלוי והסמוי אחד הם. למילה בשיר תפקיד כפול של צבע וצליל: היא מציירת ומנגנת לפנינו בעת ובעונה אחת. היא מופשטת ואוורירית יותר מן החומר של הצייר והפסל, אך מוחשית היא יותר בתארה

את עולמנו הממשי או האמוציונאלי מאשר תווי-הנגינה.

אכן, כאשר משיג המשורר את מטרתו, בעשותו בשביל עצמו את העולם מוחשי ומופשט-סמלי בעת ובעונה אחת הוא מגיע אל השלמות. המשורר אומר:

הַצְבִּי עַל הָרִי הָאֶרֶן
אֲשֶׁר אֵין שָׁם עָלֵי שְׁלֶכֶת
יִודַע כִּי בָּא הַסֵּתוֹ
רַק מִצְלִיל קוֹלוֹ שְׁלוֹ.

התמונה כאן מוחשית והציור ברור. הצד החזותי ניתן באורח שאין לטעות בו. ועם זאת בצירוף המלים הפשוטות האלו, הסתיו המסוים מאד שבשיר, חדל להיות סתיו בודד אחד, מקרי, אלא הוא סמל הרגשת הסתיו, סמל תחושת סיום וראשית, ואותה ערגה לא-נתפסת אלא במלים אלו בלבד. השירה איננה מפרטת את העולם, היא מדחיסה אותו. הדחסה זו, דרך זה של ביטוי תמציתי, שהוא אחת מתכונות הליריקה מצא את ביטוי במלה הגרמנית הקוראת לשירה בשם "דיכטוג" (דיכט Dicht - פירושו דחוס, וכמעט כל בעלי תורת השירה בכל אומה ולשון מביאים לדוגמה מילה זו) אך בתוך הביטוי הדחוס הזה, כבפקעת אחת מרוכזים אותם החושים המתמשכים לקצותיו השונים של עולמנו. דבר זה יושג באמצעים שונים, המיוחדים לביטוי השירי-הלשוני. אמצעים אלה הם בראש ובראשונה מבחר-המלים והריתמוס, וכן החריזה, (במקרה שהשיר מתחרז) התמונה הלשונית וצירופי לשון מוזיקאליים למיניהם. אנחנו ננסה לדון על אילו מן האמצעים האלה ובמקום שהם תופסים בשיר. אך בדברנו על אמצעי-הביטוי עלינו לזכור תמיד, שאין הם אלא דרך ביטוי להלך מחשבה ורגש, לאותה ראיית-עולם מיוחדת שבזכותה המשורר משורר הוא.

"The forms of poetry", Louis Untermayer - 1

רחל פורמן-אלבז

*

מִלְנִי מְנִיחָה פְּרָחִים בְּאַגְרָטֵל
בְּסֶךְ הַכֹּל שְׁנֵי וְרָדִים
הָאֶחָד צָהָב וְהַשֵּׁנִי וָרֹד.
אַחַר כֵּן צוֹנַחַת בְּכִבְדוֹת אֶל פְּרֶסֶת הַקֵּשׁ
וּמִבְקֶשֶׁת גְּלִידָה הִרְבָּה גְּלִידָה
הַמִּמָּתִיק שֶׁל נִשְׁמָתָהּ
זֶה יָמִים אֲרָכִים שְׂרָגְלָה הִימְנִית כּוֹאֶבֶת
מִלְנִי לֹא יוֹדַעַת לְנִקּוֹת עֲצָמָה מֵהָלֹא רָצוּי בְּמִצּוֹי
וּמִתּוֹדָה בְּפָנֶי הָאֱלֹהִים עַל חֲטָאִים שֶׁלֹּא חָטְאָה
הִיא מְגוֹנְנֶת בְּכַנְפֶיהָ הָעֵיפּוֹת עַל גּוֹזְלֶיהָ
הִיטָה רוֹצָה שְׁנִית לַהֲרוֹת אֶת יְלָדֶיהָ
לִמְנַע מֵהֶם יְסוּרִים.

שירים לנערה על גדות הלתה

פואמה

"..אבל בשעה שאין שיר וקיום לעבר הרחוק, לאחר מותם של הבריות, לאחר חורבנם של הדברים, יחידים וענוגים יותר, אבל גם עזים יותר, רוחניים יותר, מתמידים יותר ונאמנים יותר, עוד עומדים הטעם והריח ימים רבים, ובדומה לנשמות, הם קוראים זה לזה וממתינים זה לזה ומקווים בתוך חורבות עולמם ונושאים על גבי טיפה קטנה אחת שאין בה ממש, בניין גדול זה של הזיכרון."

(מארסל פרוסט: "עוגת המאדלן הקטנה", מתוך "חפשי הזמן האבוד", תרגום: עדה צמח)

I.

יש משהו מזמין כזה, כמו חיק,
בקער המפרץ לטוף התכלת
בין שתי זרועות הרים שחבוקן
מניח לו לים להתרפק.
הקצף המטיח תלתלי
שיבה צחורה בחול, בתם של ילד
מוכיח שאין גיל לא לאדנה המתערסלת
ולא לזכרון המתדפק.

דנטה נמשה מנהר הלתה בידי
אהובתו ביאטריצ'ה
Gustave Dor'e

בחוף עושה הרוח לדקלים
את מה שמוללו אצבעותיה
של זאת שלא נטשה אותך אף פעם
גם כשנטשה מאד. שורות-שורות
חרשה ידה בשער-ראשך גלים
בהם טבעה כצרב את עקבותיה
של אהבה חותכת כסכין, כמבחן-לקמוס:
It makes you or it breaks you,
אין פשרות.

II.

זה לא הזמן שלא מצליח להשפיע,
זה הכאב שלא מצליח להגלית.
כלום לא דוהה עם השנים, מלבד המיתוס
שפרספקטיבות מרפאות את השוּתת.
אין לב שלם כמו לב שביר, אמר ברתת
אותו מגיד מפלא, אך השנים המיתו
את השלמות הזאת עשרות מיתות ביום, מה שמוכיח
ששום סכין כזה
איננו מחליד.

ואם נשאר דבר-מה שלא חלל בו קדש
זו הזכירה שמעלה אותה באוב.
איך לדיק? האלמלא, הגעגוע, המכאוב
הם פעמון-אמודאים אך גם מלכדת
שקירותיה יצוקים זכוכית שקופה
ומצולותיו של העבר נגלות בה חרש

על אלמגיו ועל כרישיו צמאי-הטרף
אבל אף פעם לא יורדים בה עד סופה
של האמת החשופה מכל משחק-
הנצנוצים הזה, הכמו-קלידוסקופי,
שבו הופכים תמיד הזמן והדמעה
את העבדות לאגדות. איך לשחזר
את הספור הזה בלי מיק-אפ, בלי רטוש, אף לא קמעה?
הרי בסך-הכל כל זכר הוא רק קופי
וכפזה הוא לעולם בן-ערבה, קרבן חוזר
לסחטנות הכסופים והמרחק.

אנלא יודע. רק הים שבדכיי
מוסיף לרגם בי, לא נכנע ולא סולח,
גלים של שם ואז על מזח חרשותם
המתפוררת של הפאן והעכשיו.
אני רואה אותה לפני ואחרי, לפני חיי
שהם מרדף סיזיפי בעקבות חיייה,
ואחרי מה שנרצח אך לא נצח בה ולא תם
כל עוד לא תמנו,
לא השיר
ולא השר.

III

היא חוזרת עם רעיה ממסע לוינר-ואלד
בתרמיל כבד כאד המתאבן על פני הדונאו
שספלון אמיל קלויף המשתלשל מאבזמו
מתחרה בלי הצלחה בצליל צחוקה הענבלי:
כמו הרעשה ארטילרית של אור,
כמו סידר-עלומים מקציף,
כמו ואלס של יוהן שטראוס,
חוצה במכנסים הקצרים שלה את מתק
הבקר האפוי בחם-אוגוסט כזאכר-טארט.

שלש מאות מטר משם, בצלה
הרך והפסטלי של גנוגנת מפספסת
אדם-לבן כמו תפוחי לחיה וברק שניה
יושב צעיר בבית-קפה לצד ארוסתו.
עיני הארוסה צולחות בשקט, באקראי
את בהק הכפר, היא מזהה את העוברת
בקהל תרמילאי ההמלה שכורת-הקין
ומרעימה את שמה שד"ר פאוסט אהבו.

זו שקראו לה נתקת במאור
פנים מיזעות, מרובות בשכי-ארן
ואיזו נהרה שוחרת-טוב, מחבריה
ואצה בפתיעה אל הקוראת בשמה. מכאן
צוברות המיזנסצנות איזה מתח לא צפוי,
כמו זרם-חלופין מן הטריניאלי לפטאלי:
"תכירו," מציגה הארוסה את מודעיה

הלא-מידעים איש לרעהו, זה לזו.
מעבר לשלחן, באזורן של הנגלות
לוחצת יד אל יד את המבוכה המנמסת,
אבל עמק מזה, בתוך החשך הארטי
שבנימי הדם המשתרבים באצבעות
חורץ פתאם בימאי-הגורלות את פסק-דינו
בלב שדה מגנטי לא-נראה של איזה דוקא
אלים מאד, עשוי תשוקה, בגידה, אשמה ונחם
שאלמלהו לא היה האיש אומר מקץ
שנים רבות, כאתיאיסט נבעת מול רגע מיסטי:
"ברגע זה ידעתי מי מהן תהא אשתי..."

IV

פרופסור זיגמונד פרויד, אצלו בבית, כל שבוע
עורך סמינריון למתקדמים. במו ידיו
הוא מגיש להם שטרודל ביתי וקפה ארומטי משלג בשלאגזנה
ומה שחרף ולוהט לא פחות: צמוקים מתוצאות מחקריו.
אין הרצאת רפרט מלמד זה מונעת מכבוד הפרופסור
לקלט בזוית משקפיו הבורקים בקריצה גליצאית את גון
סמק פניו של האיש הצעיר כל אימת שעיניו לוחכות את
זו היושבת בקצה השלחן ועיניה פוגשות את עיניו.

הפרופסור עורך אנליזה לעצם מושג ה-libido, "יש קשר
אטימולוגי", הוא סח, "בלטינית בינו ובין libet (מנעים)."
בה-בשעה אין עינו, עין-הנץ, מחמיצה גם ממש את ההפך,
את מה שמאד לא מנעים ולא libet לותרת ההוא הצעיר
המשפיל מבטו החוזר ונבלם במחסום-הבושה כמו הדונאו
שכל נחשולי גאותו מתנפצים אל גדותיו הסלועות, לרסיסים.
אף-על-פי-כן הוא שם לב, הממזר הזקן, כי גם היא, אותה פרזילין
אין בה, שלא כסלעי הנהר, מאותן אדישות וקשיחות.
להפך: חכליל התפוח פושה בה, למחי מבטיו של העלם,
כאש-יערות מקמור לחייה עד קצות עלעלי התנוכים.

זו הסבה מפני מה כבר ממש בשבוע הבא וממנו
והלאה, בחסד אותה מקריות מדיקית של פרויד הקשיש,
מורה הפרופסור ליונגרמן: "אנא, יזוז אדוני קצת ימינה"
ולאנגזם אבר זיכר, כצייד מציב מלכדת
דוחק בו בבחור ומקרבו למחוז חפצו.
אם יתר מסביו של השלחן זזים אף הם
אין המרצה ממחה בידם, למעט האחת, הנכלמת:
"לא-לא, השארי נא במקומך", הוא מהמהם לה
בלי לפרש דבר, אם יש עוד צרך בפרוש.

העלם זז ימינה, כל שבוע עוד כסא,
מבלי לדעת כלל כי הוא קרב כל פעם שמאלה
(זאת שבינו לבינה מצטמצם המרחק ותופח המתח
ירתה, הוא עדין איננו מודע לכך, אש סוציאליסטית מאד
מרובה פרולטרי ב"קרל מרקס הוף", מעזה המובס של ה"שוצבונד"
בפברואר 34 מול מתקפותיו

הארטיקליות של דולפוס) כך נצח החפץ
אך לא האהבה שגם צבעה, אומרים, אדם.

שנים-שלושה חדשים נדרשים לו לאיש הצעיר להגיע
בקצב מטריף עצבים של כסא-לשבוע מקצה השלחן
אל זה שמנגד, שבו רתוקה למקומה במצות הפרופסור,
כמו לורלי של הינה על צוקה לגדות הרינוס,
יפה אך לא בלונדינית, בשחומחום שער גולש -
זו שחפתה לו, דומה, כל חייה ולא רק בבקר-הקיץ
ההוא בו הגיחה כמין אילה פתאומית ויפה כבדק
מאפל היער הגותי אל תוך בילורוסיות עיניו שנכוו בה,
מי שחצתה אז מלבד את סמאון הכפר ההיא
גם את חייו.

V

שנתיים אחר-מכן: הם נשואים ושניהם תפרנים וסטודנטים.
אין זו כבר וינה של ערב האנשלוס כי אם איזה חור בפריס.
גם כאן הזמן הוא צ'ק דחוי, גם כאן יפלש הורמכט
אלא שפסק הזמן השאול מפתה צפרים נודדות
להטיל ביציהן כאותן קוקיות בקנז של זרים, אם ביער
בולון המזהיב בשלכת ואם בז'רדן לוכסמבור הסתוי.
יש לה האמץ, אם לא החצפה, להוסיף לה מלבד את העני
גם הריון אבל גם דוקטורט ושניהם בשלב מתקדם.

מיסיה אמיל הרצוג, סופר מהלל, מטלפן לסורבונה: נחוי לו
כמין אסיסטנט של מחקר לרקעם ההיסטורי הרב של ספריו.
הוא ישלם לו בעין יפה, הוא מבטיח, בתנאי שיהא זה
מישהו חד, מחנן ב-esprit, המכיר את כתביו על ברים.
"מישהו אין לנו", כך מזכירת הפקולטה אל תוך השפופרת
בקול המסגיר שביב חיוך פמיניסטי, "אך מישהי, elle - דוקא יש.
היא גומרת עכשיו דיסרטציה על כל פרי-עטו של כבודו, כל הקורפוס.
"-Bien, הוא אומר לה, "בשמונה בבקר. מחר. אינטרוויו בביתי."

בשמונה בדיוק היא בטרקלין שלו, מובלת
בידי איש-השרת המוליכה לספריה.

"תשב מדמואזל", כך הבוס ומיד מתקן ל"מדאם" כי הבטן
וברק הטבעת על צחור אצבעה מסירים כל ספק בנדון...
"המממ", הוא נבוך ונחפז להתיק דעתו מגופה הפורח
הישר לגופו של ענין וממחיש לה את מה שנדרש ממשרת
עוזר-המחקר שלו: "כמו, למשל, בספרי זה וזה" ומונה לה
כמו רוטשילד את כל מניותיו שבבורסה
את כל פרטי הפרק,
העמוד
והפסקה.

עכשיו תורה שלה סופסוף לחוש שלא בנוח,
מה שמסביר את שעול-הסטקטו שלה אבל לא את פשרו.
לא, זה עדין לא חרף בחוי, וברור: היא אינה מצננת
ואף-על-פי-כן היא נשנקת לרגע ארך ופניה כאש.

"יסלח לי מיסיה", היא נבהלת לומר, "אם דברי ישמעו לו חלילה
 כמין דקדוקי-עניות או חצפה לא-נסבלת, אך מה שפרט
 כבודו רק הרגע איננו מצוי בפסקה, בעמוד או בפרק
 וצר לי מאד להרהיב ולומר זאת:
 אפלו לא בספר שנקב כבודו בשמו..."
 ולוחשת (בטוחה כי מיד תזרק מספו של הבית החוצה)
 את שמו של אחד מספריו הרבים של האיש, אבל ספר אחר.

השקט הנפער פתאום

שקוף וקר כקרח

יש בו כדי לתרץ שעולי מבוכה לא מעט אולם אין
 קול ואין הנה בחדר עמוס-הספרים חוץ מרחש רגליו של
 כבוד הסופר הזונק כנשון-צפע לגבה שלביו של סלם
 צר השעון על פסגות מדפיו ורק שם, במרומי האולימפוס,
 עט הוא על כרך כרוך בעור-גדי בו טבועים שם הספר ושמו
 בכתב של זהב ומשם, משיאי הפליאה והורטיגו יחד,
 סח הוא: "Mon Dieu, את צודקת. Alors,

הטעות אמנם שלי

אך המשרה

שלך, מדאם..."

VI

בשנז אליזה מתבשר חוזה-ריבנטרופ-מולוטוב כמו בגידת ברוטוס:
 לא רק מוכרי-עתונים זועקים אותו, גם אלמותו של השמאל.
 לילה בלילה, פניה לקיר הקפוא, היא בוכה אל החשך
 דונאו שלם של דמעות בשם כל מרומיו של האל שהכזיב.

מכאן המסקנה הפרנואית הדוחקת:

חרף של דם ממשמש וקרב ובחרף נסים על נפשם
 כל העופות - למעט יענים הטומנים ראשיהם באילויות -
 אל דרום המזרח, אל ארצות החמה, אל לפני-שיהא-מאחר.

רק בדקה התשעים, על כלי-שיט צבאי, בין מאות לובשי חאקי
 מצליח אישה, בחסדו של ידד, להפליג מנמלה של מרסי
 אתה ועם בנם התינוק וצקלון-נדודים אל חופי פלשתינה,
 ארץ קשה ששפתה חצצית ושמשה כברזל מלבן.

אבל אין תל-אביב, עיר של זיפזיף וחול, משכילה לזרות חול בעיניה
 חרף בתי הבאוהאוז וחרף "קטה דן", חרף נעם חנם
 של הוברמן וגרונמן, מכס ברוד וגרטרוד קראוס:
 ים של אזיאתן משחז סכינים של עליהום סביב אי יהודי.

היא עושה את דרכה אל לשכת-הגיוס של צבא הוד מלכותו אך חוזרת:
 לא מוסרי לגדל כאן תינוק כשאיורפה בוערת באש
 אבל לא פחות לא מוסרי לנטשו אם ילדת אותו. כף-הקלע
 אינה הענוי היחיד באותה אינקויזיציה פרטית שלה, כבר
 משהו זר ואפל ממלכד בה בסתר פצצה מתקתקת
 כמו מתקנא בפייו של הגוף ששורקים אחריו בכפר,
 זה כוסס בה כמו כל רסיסי קריסטל-נאכט, כמו גסטאפו שלם של טרמיטים,

שום פורגטוריו דנטסקי אינו משתנה לך, אין במלון
 Larousse העבה שלה לוא גם מלה יחידה האוצרת בה שמץ
 וולטז'יסורים ואימה כמו באין להביע-הזה, שמעל
 לכשר השועה האנושי. היא מתאמצת
 לדחוק את זה, נותנת שעורים בצרפתית
 לאפנדים מיפו, נחיל מתרפש העורך צלינות לימוזינית
 יום אחר יום אל רחוב מגוריה שיש בו חולות במקום כביש.
 בערב, בשקידה טרופה, עם יקיות כמוה
 בזמנהוף, בית-ספר "המרפז", מול קו 5
 היא שוברת שנים יפות להלל אל סלעי העברית שאומרים בה
 כי "רחמים" ו"רחם", בלשנית, שרשם אחד
 אף כי אין רגע בו אין היא חוזה מבשרה הנטרף את ההפך,
 את עמק רשעות האירוניה
 ותהום נבזותו של השקר הזה.

ב"בילינסון", עוטה חלוק-רופאים לבן, גוהרת
 מעל מיטתה חברתה הטובה מימי וינה, אותה ארוסה-
 לשעבר של זה ששדדה אותו ממנה
 ואף-על-פי-כן, חרף כל הגיון, הן עודן אהובות זו על זו.
 "מה לעשות בשבילך?" מתחננת ההיא, הרופאה, "רק תגיד."
 "רק אם תבטיחי שלא תסרבי", מלחיתות לה שפתי החולה.
 "מבטיחה", ממלמלת הדוקטורית. "לא. תשבעי", היא עונה לה. "נשבעת."
 "תני לי זריקה, את יודעת של מה." "זה אסור." "ולסבל כך מותר?"

המחט ננעצת במה שנותר בו, בגוף, מן הכימותרפיה.
 צל של חיוך מענה מרפרף על פנים שאבדו את יפין.
 רעל חוצה את דכיו של הדם כמו גליו של הלטה את האדם,
 כמו סטיכס את הזמן, כמו אילת-היער את וינה בשמש אוגוסט,
 כמו מלח הים את מלחם האחר, הזוכר, של אגמי העינים,
 כמו חד ספיני הערגה את השקט
 ההוא,
 הרועם בי מאז.

(נדפס ב"הליקון", חוברת מס' 52, חורף 2003)

הפלגה

(פואמה)

הוא כתב עצמו על ניר, לא העלה בדעתו
 כי לימים הוא יקבל משוב,
 כי הים, הצדפים, הדגיגים המקפצים
 מעולם לא השיבו לו חבה.
 אבל הוא התמיד לרשם הגיגיו -
 גם כשהיו שברי גלים לעתים;
 כשהיו שמים מעננים ממטירים
 מבול של דמעות קרות לים.
 בקיץ היה מביט על האדים העולים
 עוטפים במסתוריות את הגאיות.
 החוף היה הולך ומתארך...
 אזי היה יושב בקצה החר הקרח
 צופה בשלדגים העפים למטרה,
 צידים טבעיים של האינסוף.
 שם אסף את עקרי מחשבותיו
 אשר עלו והכבידו בכל ימי בחרותו ולאחריהם
 שמור מדיק של הסביבה, הדוחה-הידידותית,
 המעלה הרהורים מזירות נפשו השסועה.
 חרישתו מדיקת וחיכנית,
 כי הצליח לדלג על מיני מכשולים
 במבוכ מסעו כיוחיד, אל התת-מודע.
 הרפכות, תמיד מתפתלות בשדות עדורים למשעי
 מול שמים צופים בכחל עמק.
 הרפכות מעולם לא טעו בחשוב הזמן.
 הקרונות בלבד הראו אותות חריקה
 על אם הדרך...
 רכבלי חשמל מתארכים במדבריות השוממים,
 מנסים מעת לעת להתחבר ליקום המשתנה.
 תיק תק, תיק תק, דופק השעון
 אשר ארוין כה התלהב מפעימותיו,
 אזי היה אומר: "בדיוק מצאתי לך בשוק הכרמל
 תקליט, בעל גגון מתמשך:
 לצליליו הרפים, נתן לכתב שירים..."
 משדל בקולו את סבב המחשבות הסבוכות,
 האצות על דפי הרהוריו.
 נמוקיו ממלאים עמודים שלמים
 בפילוסופיות מתקצרות -
 שארית מחשבתו המהירה, מקבלת תפנית
 מהבלבול המצטבר בסל קניותיו.
 רשימתו מגיעה לשיאים של הגיון צרוף,
 טרם חלם כמותו.
 בפרט לא על ישומן, המסתמן באפק...

חיב היה טרם מציאת ההגיון
 לחצות אוקינוס שלם של משפטים וטעונים
 בהם התלבט והתחבט ללא הרף,
 עד מציאת המעבר - מהסתום אל הרציונלי.
 אותו 'ראש שקט' לא נלאה לעולם,
 חסם בפניו את כל אפשרויות התמרון
 עד שעלה על הגל הנכון...
 כגולש מצטין, קלע למטרה!
 'ראש שקט' נחשף ממזמותיו...
 פסות, פסות באו אליו ה'אמתות'
 שכלן נדדו מ'אמת' אחרת
 הגמגום המהסס,
 חסר הבטחון שפקדו בין כל ההתחלות...
 הנושלותיות התיאטרלית,
 שאינה נתפשת לעולם.
 האיש הנחבא כביכול אל הכלים,
 דמות שהתפוגגה, פרח ואיננה.
 תחתיו מופיע בזירת הפשע
 פצינט אינטלקטואלי.
 דבורו שוטף ובהיר, דעתו צלולה.
 איש בעל חזות אמינה.
 גלגולי ההגיון אשר הקשו תמיד על התפיסה
 נטחני, נבחני, והתקנו לאחר פרוקן
 להרכב אמנותי משכלל.
 מאז, עברה הרכבת לפסים אחרים.
 החשמל ממשיך לפעל בנתיבים המכרים.
 אנשים עולים ירד וחזר,
 עולם כמנהגו נוהג.
 ארוין התחבר עם 'ראש שקט' -
 שנעלם, ושוב נמצא.
 בשחר המתחדש מבצבצות ועולות קרני החמה,
 אט אט, וברגע - על פני הים הצונן.
 הזמן... אינו ממחר.
 ילד קטן, שהפך לבוגר,
 מביט בעיני אביו ושואל:
 אותו 'ראש שקט' שנעלם... היית אתה!?

על-עלי שיח

במדור זה נביא מידי פעם שיחות עם משוררים, עורכים, או כל מי שיש לו נגיעה ישירה לשירה ויש לו מה לומר בתחום זה. והפעם שיח עם לאה שניר, עורכת מדור השירה בהוצאת "הקיבוץ המאוחד" ומשוררת בזכות עצמה.

עם לאה שניר שוחחה אפרת שלם.

"בעיניי זו טעות גדולה לגשת לשיר מתוך הכרח להבין אותו, כאילו בלי הבנה נפגמת חוויית המפגש. אני סבורה, שבכלל לא צריך 'להתמודד' או לנתח (מילה איומה של מורה לספרות) או לפרק שיר למרכיביו. צריך פשוט להרגיש אותו בחושים, ודרך תמונות המלים לראות, להריח, להתחבר למחשבות ולרגשות", אומרת לאה שניר. "אנחנו הרי לא מבינים הכול. למשל, איך הקול שלי מגיע לאוזן שלך, או איך בנוי האינטרנט, מהו ההרכב הכימי של היוגורט, או מהם מרכיבי היצירה המוסיקלית, ובכל זאת מתרחשת פגישה. גם בשירה - לגיטימי לא להבין. פעמים רבות אפילו המשורר עצמו לא מבין מה כתב. יהודה עמיחי אמר: 'העט של המשורר הרבה יותר חכם ממנו'. המילים נובעות ממקום לא מודע, ורק כשהשיר מגיע למקום הכי מדויק, לומד הכותב לאן הוליכו אותו המילים ומה הן מבקשות לומר לו. המון פעמים אני מופתעת איך שורה ראשונה הובילה אותי למחזות רחוקים ממנה ת"ק פרסה".

"אולי אישה סובבת כאן" - הוא ספר שירים רביעי של לאה שניר, שראה אור בימים אלה בהוצאת הקיבוץ המאוחד. 25 שנים היא עורכת את מדור השירה בהוצאת "הקיבוץ המאוחד", מדור מכובד ונחשב מאוד בקרב קהילת שוחרי השירה. אנחנו יושבות מול חלון המטבח שלה שנוף פנימי של שכונת הבריכה נשקף ממנו. נדמה לי שאני רואה בדיוק מה שלא רואה, אבל לא כן הוא, היא עשויה לכתוב על זה שיר, וזוהי ראייה אחרת לגמרי. "איך נולד שיר", אני שואלת. "האם הוא בא לך כמוזה, בחלום, או משפט מיוחד מתחיל להציק - איך, איך... לאה (בלהיטות): "פתאום מתגלגל לי בראש משפט מסוים. הוא נוסע איתי לעבודה, חוזר איתי הביתה, הולך איתי למיטה, לארוחת בוקר ויום אחד אני מתיישבת ומתחילה לכתוב. הגירוי הראשוני יכול להיות למשל חלום, אישה זקנה, דאיית ציפור, זיכרון ילדות, נגינת חליל במטרו בפריז, תמונה של צייר, שורה בספר פילוסופיה, מדרש חז"ל, נעל קרועה של רקדנית, תגובה על אירוע עכשווי או סילוק נמלה ממוצץ של תינוק. הכול נקלט ונרשם. זוהי שיחה פנימית שלי עם העולם ועם ברואיו שלובשת מילים. למשל עץ הצאלון ליד הבית של מוקי, שהובא הנה מן האקלים הטרופי. וכשניטע חשבתי: האם יצליח להיקלט באזור השחון והאכזר שלנו על סף המדבר? וכשצצו הפרחים הראשונים חשבתי כמה כוח יש באהבה של מוקי, המטפל בו במסירות כדי שיוסיף מיופיו העתידי לשכונת הבריכה. ומתוך ההרהורים נולד השיר "מראה". "בעלי הצאלון אויר זהב מונח. / צפרים זרות נובעות בערבוביה מענפיו, / כאילו פרקו עצמן בהמולה / מכובד גלימתו של מנדרין סיני / מגוני המשי הסגל שלרקמה. / ואני מאזינה לפטפוט ורידי הגזע, / לזרימה אטית של צוף סמך בפעימות עורקיו. / ... ובא בי הנוגה הזה כאיש חולם, / בא בנגיעת פיוס אחת / שהיא שבעים צרופים להלך בהם / לתוך אשה אהובה." (קטע מעמ' 24). שאלת על חלום?, "פעם בא אלי אבי בחלום ואמר לי: 'קשיות השורשים ניתקת ממרכז עצמה'. וברקע קולו הופיעה תמונה מפורסמת של גתה המשורר הגרמני, יושב על גבעה בווימאר מתחת לעץ

אלון ענף עם ידידו הפילוסוף אקרמן והם מדברים על שירה ופילוסופיה. במשך חודשים ניסיתי להבין, מה אבא שלי רצה לומר לי במשפט הזה, עד שנזכרתי שבאותו מקום ממש, הוקם מחנה הריכוז בוכנוואלד, ובטבורו נמצאת הגבעה הזו ועץ האלון העתיק, שעכשיו מתנוסס עליו מגדל השמירה הנאצי. כתבתי שיר שבו פענחתי את המשפט שאמר לי אבא, "תראי איך האדם בגד בתרבות." השתקפויות עיניו המתרחשות/ לגבעה רכת מתאר בווימאר, וצל אלון עבות/ מוליך מחשבת רוח שמגתה לאקרמן, והקולות המפענחים את הסתום/ אינם שומעים עדיין את רחש החשמל הצורב בגדרות, ואת הלעג ואת היריקה ואת צרור הירי הקצר/ המשולח באדישות ממגדל השמירה/ המתנשא כאן מול האלון, על גבעת בוכנוואלד. (קטע מעמ' 38)

* מן השירים עולה כי חווית השואה דומיננטית בשיריך.

"למרות שהורי עלו לארץ לפני השואה, מרבית בני המשפחה מצד אימא ואבא ניספו, ועל כן היא מהווה גם אירוע דרמטי בחיי, וכמו לי, גם לרבים לרבים אחרים היא הועברה כמעין גנטיקה של שואה. ההורים שלנו הלכו להשכיב אותנו בבית הילדים וחזרו לחדר להתאבל על יקיריהם... גם כאשר רקדו ושרו, אפף אותם מבפנים אבל על האובדן הנורא. בשירים אני משוחחת עם הנרצחים כמבקשת לא לשכוח."

לאה ממשילה את ההבדל בין סופר למשורר לדימוי מעולם הספורט. "הסופרים הם רצים למרחקים ארוכים ויש להם אורך נשימה, ואילו המשוררים - רצים למרחקים קצרים. סופר מתאר עניין כלשהו בשבעה שמונה פרקים, אני מתארת חוויה דומה בעשר שורות בלבד בריכוז ובדחיסות. וזהו סודה של השירה - בצמצום. אני כותבת ומוחקת ומשייפת וחורטת ומדהקת ומנקה עד שהדברים מגיעים לדיוק ולצלילות הגדולה ביותר. אבל כל זאת מבלי לוותר על עושר השפה, ועומק המראות, המחשבות והרגשות. לדעתי, שיר חשוף לגמרי שהקורא מבין אותו בקריאה ראשונה, הוא על פי רוב שיר פלקטי ודידקטי, וניכר שהמשורר אמר בו את כל שיש לו לומר. אין בזה רע, אולם שיר שאתה קורא וחש כי אם תקרא אותו שוב הוא יחשוף בפניך עוד שכבת עומק, עוד רובד, הוא השיר המעניין והמרתק באמת". והיא ממשיכה: "את שואלת מהו ההבדל בין אדם יוצר ובין מי שאינו יוצר. כל אדם יכול לחוש רגש עמוק בדיוק כמו האמן היוצר, אבל האמן ניחן בכישרון להעניק לרגש הזה ביטוי בצליל, בצבע, במילים. זה הכול. המיתוס הזה של האמן כאדם מיוחד ומורם מעם נראה לי מופרך ומעורר בי הסתייגות בשל היוהרה שבכך. את האמנים בכל תחום ניתן להמשיך למספרי השבט, למוליכי התרבות, למעצביה. אבל ההתנשאות על פני האחרים בגלל כישרון שנולדת איתו, זוהי בעיניי עמדה לא אתית לא רק מבחינה חברתית, אלא גם מבחינה אישית. למשל, אדם רואה פרח ואומר "הוי, איזה יופי!" וממשיך ללכת. האמן (צייר, סופר, משורר) מתעכב על המראה ומכניס אותו פנימה ל"מעבדת היוצר" שלו, ובכלי היצירה בהם ניחן הוא הופך את המראה ליצירת אמנות. זה הכול. ושום דבר אחר בעיניי לא מבדיל אותו או מעניק לו יתרון על פני האחרים. אמנות היא קריאה לדיאלוג, וברגע שהאמן משחרר את היצירה לעולם, זכותו של האדם הפוגש בה לפרש אותה על פי דרכו, והפרשנות שלו אינה נחותה מפרשנותו של היוצר עצמו.

* מה דעתך על הטרנד החדש של צעירים המוציאים ספרי שירה כפטריות אחרי הגשם?

"במקום להטיח את הראש בקיר, מוטב לכתוב את התחושות ואת המועקות בשורות קצרות של שיר. הזמן והאיכות הם שיעידו מה ערכו של הטקסט שכונס בין דפי הספרים. העידן שלנו הוא פוסט מודרני והכול בו לגיטימי, והגבולות בין איכותי יותר או פחות מטושטשים, על כן גם אם אין בספרים האלה עריכה ולפעמים נעדר בהם כל מימד

אמנותי, אין לחשוש, שהרי הזמן מסנן את האיכות ומציף אותה על פני המכלול הבינוני או הבנאלי".

שירים של לאה שניר נכללים בבחינות הבגרות בקטגוריית "בחירה", ולבה לא גבה. כבר 25 שנים היא מחלקת את חייה בין תל-אביב וקיבוצה, בית-השיטה. נפגשת ועורכת את שיריהם של מיטב המשוררים בישראל. כבר ערכה מאות ספרים ובכללם גם ספרי מחקר רבים ופרוזה למבוגרים וילדים. כל שלושת ספריה הקודמים זכו בפרסים ספרותיים, והיא גם כלת פרס ראש הממשלה היוקרתית לעריכה ולשירה.

"יום אחד לפני חצי שנה חיים אמר לי, נו מתי תתפני כבר לדאוג גם לספר משלך, הרי האחרון ראה אור לפני 20 שנה". אז תפשתי יוזמה ואספתי את השירים שהצטברו: חלקם מן הספרים הישנים, שירים ישנים שבמשך השנים שיניתי את פניהם כליל, והרבה שירים חדשים שחיכו ליום בו יצטרפו לספר, שמהדהד בו דיאלוג בין פילוסופיה ותכני תרבות מרכז אירופיים שספגתי מאבי, לבין נופי תרבות וטבע מאוקראינה של אמי, ונופי אדם וטבע ארץ ישראלים שלי.

עמוס עוז כתב לה: מדי ערב אני קורא שניים-שלושה שירים ואוהב את רישומך הדק, המדויק". מאיר שלו כותב: "- - לפעמים אני חש צער מול שירה כזו. הולכים ומתמעטים יודעי התנ"ך והנוף שיכולים לקרוא אותה באמת. שלא לדבר על העברית. אכן זו מתנה כל כך יפה". חיים באר כותב: "ספר כה מדויק, חכם, מרגש", ועוד רבים מתפעמים בכתב ובעל פה מן השירים המכונסים בספר: "אולי אישה סובבת כאן".

חברת בית-השיטה מברכת את לאה על ספרה החדש, ומעריכה את תרומתה האיכותית לשירה העברית. יישר כוח, שנה טובה ופורייה!

לאה שניר

כמלך שהיטיב עמו הכאב

בְּלִילָה הַהוּא צָרַר אָבִי אֶת דְּבַר מוֹתוֹ
בְּכֶתֶב רְחוּק, מְפֻלָּג.
וְהַמְּלִים צָרוּ מִקְלָעוֹת אֶהְבָּה
בְּחֶמֶר הַדּוֹמָם הַמְּכֻסָּה כְּמִים.
אֲזִי הִנִּיחַ אֶת גּוֹן חִלּוּמוֹתַי בְּסֶפֶר עֲרָגוֹתַי,
וְאֶת תְּמוּנַת רוּחוֹ נָעַל בִּי
מִשְ�נָה אֹרֶךְ בָּאוֹר.
וְבָא בְּטֶרֶקְלִין כְּמֶלֶךְ שֶׁהֵיטִיב עִמּוֹ הַכָּאֵב,
וְנִתְרַצְתָּה שְׁעֵתוֹ
בֵּין פְּרוֹזָדוֹר לְפְרוֹזָדוֹר.
וּבִמְקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר אֵלָיו פָּנָה אָבִי
לְנַדֵּד אֶל פָּנִים מוֹתוֹ,
עֵמְקָה מְאֹד מִדַּת צְדוּקַת הַדִּין
בְּהִפְתַּח לוֹ שַׁעַר.

[למצגת שיריה של לאה שניר](#)

אלי נצר

מתוך הקובץ: אורח במשתה האלהים

שירי שורה

***

גם עֲכָשׁוּ עוֹמֵד אָדָם וּשְׁפָתָיו אֲלֻמוֹת יָפִי

***

רַק הַצְמוּדִים הַחוֹלְמִים בְּדַמְדוּמִים אוֹמְרִים הִלְלוּהָ

***

הִיִּיתִי צָרִיךְ לוֹמַר לָךְ וְלֹא אֶמְרָתִי

***

רַק שְׁלֹשׁ מַלִּים אֶת רְאוּיָהּ לֹאֲהַבָהּ

***

הַרוּחַ נוֹשֶׁאת עִמָּה אֶת זֶהָב הַקֵּיץ

***

רְאִיתִי אֶת הַיָּפִי בַּחֲצֵאִית קֶצֶרָה אֲדָמָה

***

לְלַטֵּף אֶת שְׁעָרָה הַמְּלָבִין כְּמוֹ אֶת צִמְתָּהּ הַשְּׁחֹרָה

***

הַלֵּילָה עוֹד גָּדוֹל אָבֵל צָרִיךְ לְמַהֵר

***

הַיָּדִים שְׁעָשׂוּ מְלַחְמָה יַעֲשׂוּ אֲהָבָה

איריס שני

האיש אשר אהבתי

"שום דבר אינו מכין אותנו
לאהבה הראשונה"
(רומן גארי, "עפיפונים")

שום דבר אינו מכין אותנו לאהבה הראשונה.
לא מנורת הגוף המאירה לעין הדואבת את דרכה,
לא בדל אדמה מעלפת על פני תהום
ולא שקיפות הערב המרקע עד כלות הנפש בתוך המים.
כאשר האהבה הראשונה פורצת,
בשעה שהדר העלומים נשרך הרחק מאחור, סגור ומסגור,
החיים שהיו אינם עוד שם.
הם נכתבים בסימן נוכחותו של האחר;
גופו, קולו, עולמו, מחשבותיו.
הם נותנים סימנים קרועים, מבעבעי מתיקות ומליחות.
מגע ראשון של האחר חקוק כמכות אש, הופך
טרף קל לכל ארצות-הנפש הזהבות נעדרות המען,
לכל העצים ירקי האש
ולכל הצפרים היפות המעופפות למרחקים
לפני החשכה.
רקמת עור נושמת עור פועמת באור
היא בין היתר קיומה של התורה במלואה
באפן זמני.
ואין להשמר לנפשותינו.
ההליכה שמה היא צרך
הראוי לכל הבהוב מחיך ולכל ברק כאב,
הנופלים על חרבם אחד אחד
נשלחים על פני המים –

על קינת משורר נבגד (ספר ג' אלגיה 8)

הה, אַמְנוּת! הִישׁ עֲדִין מִי הַמְכַבֵּד?
הֵן אֵין בְּחֵרוּזִים רְכוּשׁ אוֹ נְדוּנָה.
הִיוּ יָמִים בָּהֶם הָיָה הַפְּשָׁרוֹן עֲדִיף עַל הוֹן עֵתָק.
הַיּוֹם אֲבִיוֹן וְדָל לִפְרָא יִחָשֵׁב.
מְקוֹם אֱלִיו הוֹלְכִים סִפְרִי, אֲנִי אֵינְנִי בָּא.

פובליוס נאזו אובידיוס

תרגום: אריה סתיו
מתוך: "שבעה שערי שירה"

טרם לידה הרמתי ידיים

מאנגלית: עודד פלד

טרם לידה הרמתי ידיים, אי אפשר היה אחרת, אך לידה היתה צריכה להיות, היה זה הוא, הייתי בפנים, כך אני רואה זאת, הוא זה שייבב, הוא זה שראה את האור, אני לא ייבבתי, אני לא ראיתי את האור, אי אפשר היה שיהיה לי קול, אי אפשר שתהיינה לי מחשבות, ואני מדבר ואני חושב, אני עושה את הבלתי אפשרי, אין זה אפשרי אחרת, היה זה הוא שהיו לו חיים, לי לא היו חיים, חיים שאינם ראויים לחיותם, בגללי, הוא יתש עצמו עד מוות, בגללי, אני אספר את הסיפור, סיפור מותו, סוף חייו ומותו, מותו לבדו לא היה מספק, לא היה מספק אותי, אם הוא יטרטר, הוא זה שיטרטר, אני לא אטרטר, הוא זה שימות, אני לא אמות, אולי יקברו אותו, אם ימצאו אותו, אני אהיה בפנים, הוא ירקיב, אני לא ארקיב, לא ייוותרו ממנו אלא עצמות, אני אהיה בפנים, לא ייוותר דבר מלבד עפר, אני אהיה בפנים, לא ייתכן אחרת, כך אני רואה זאת, סוף חייו ומותו, הדרך בה יעשה זאת, הדרך בה יקרב אל קצו, אי אפשר היה שאדע, אני אדע, צעד-צעד, אי אפשר היה שאספר, אני אספר, בהווה, לא יהיו עוד דיבורים אודותי, רק אודותיו, על סוף חייו ומותו, על קבורתו, אם ימצאו אותו, זה יהיה הסוף, לא אאריך בדיבור על תולעים, על עצמות ועפר, לאיש לא אכפת מהם, אלא אם כן אשתעמם בעפרו, זה יפתיע אותי, נוקשה כפי שהייתי בתוככי בשרו, כאן שתיקה ארוכה, אולי הוא יטבע, הוא תמיד רצה לטבוע, הוא לא רצה שימצאו אותו, הוא אינו יכול לרצות עוד עכשיו, אך הוא היה רוצה לטבוע, לא היה רוצה שימצאו אותו, מים עמוקים ואבן ריחיים, דחף מבוזבז ככל האחרים, אך מדוע שמאלה יום אחד, שמאלה ולא בכיוון אחר, כאן שתיקה ארוכה, לא יהיה עוד אני, הוא לא יאמר עוד אני, הוא לא יאמר עוד דבר, הוא לא ידבר אל איש, איש לא ידבר אליו, הוא לא ידבר אל עצמו, הוא לא יחשוב עוד, הוא ימשיך בדרכו, אני אהיה בפנים, הוא יגיע למקום ויפול, מדוע שם ולא במקום אחר, ייפול וישן, שנת בלהות בגללי, הוא יקום וימשיך בדרכו, בלהות בגללי, הוא אינו יכול להישאר עוד בלא תזוזה, בגללי, אינו יכול עוד להמשיך, בגללי, לא נותר דבר בראשו, אין אותו בכל הנחץ לו.

הערת העורכת: מקטע (פרגמנט) קצר זה שנכתב על ידי סמואל בקט, בנוי אמנם משורות ארוכות המאפיינות פרוזה, אך אופיו הלשוני והחוויתי, הנו פואטי-שירי. במקרה זה ניתן להניח כי המבנה של המקטע, איננו משפיע על החוויה הפואטית המושרית על הקורא.

מנחם פאלק

חיפוש כתובת

סולומון חי רב ימיו
בעירו של דרקולה.
לשם נסעתי לפגוש את רוחו
בערב גשום, חשוך וקר
של אמצע אוגוסט.

רחוב טיטולסקו
היה ריק מאדם
פנוי מרוחות.
רק חתולים חוצים במבט מבהל
מצד אחד לצד שני
רצים כדי שלא נשים לב
לפרותם השחורה.

השער של בית מספר שלוש-עשרה
היה סגור
ובמבואה תחתיו
לא התגודדה הנערה הגרמניה
גם לא אחיה האופנוען
ולא האב הקפדן עם חגורה מוכנה
ללמד את הקטן שבאחים
דרך ארץ.

הכל היה שקט, רגוע
עטוף חלום
ורוחו של סולומון
לא נענתה לחזירי.

אולי היא רחוקה, מדברת
בעיר המדבר
בארץ המבטחת
מנסה להגן על אהובת נעוריו.

כן, רוחו של שלמה
הרגוע באדם
שלא ידע קרא וכתב
ודבר שבע שפות
בנוסף לשפת הגעגועים
רוחו של שלמה מבקשת דרך,
מחכה לשובי.

יעקב ברזילי

מסורב אהבה

משפלו כל הקצים,
בקש התר לחלום.
לחלום כל לילה, לא להתעורר
לחלום, שהלילות לא יגמרו לעולם.
והוא יראה אותה בחלום בכתנת שקופה
מתהפכת במטה מצד לצד
ולא יקרב אליה, ולא יגע בה,
רק בעיניו,
רק בעיניו יגמע פטמתה להרוות צמאֵנו,
רק בעיניו ילקק מתיקות ערותה
כמלקק נפת נוזל מחלות הדבש
ורק בעיניו ינדנד עכנזה העגל בדבקות
חסידיית
כנדנד חסיד לולבו בליל בואי כלה.

יוצא למסע

ופניה לא-היו-לה עוד

שגם את שמי
אינה יודעת, בכחל המבטים
האסורים

גומעת תה סיני מר
בלגמות רכות
מספלי חרסינה זעירים

גומעת בזהירות, שלא יכתים את שמה
הטוב

ידי המרפרפות על
רגלים ארכות, שגורו
קופאות
כדי שתראה שימשיכו

בשדרת הערמונים התלהטה שירת הצרצרים -
מישהו בא והולך

יוסף עוזר

שיר תגובה למצגת שיריו של ניזר קבאני (קישור)

אלהי ,
איני רוצה ממך אבני ספיר... ולא זהב
ולא, לא את היסטורית הנכאים
פוגרום ושמד ועינים מבהלות של ילדים
ולא שיר של ניזר קבאני
המשורר המתאנה לכל קללות הערבים

כל מבקשי הוא שתשמעני
כי אליך מעביר אני באמצעות שירי
את קולות היהודים
ואת קולה הנאור של הסורית – וואפה סולטן*:
"היהודים לא הענישו את גרמניה בשרפת כנסיות
הם בנו בעמל כפים..."

אם, אלהי, אהבת את ניזר קבאני הרי
אינך אוהב שירה ולא חובב זמרה
אמר, אפוא, לתלינך שיעניק לנו היהודים
את חפש הנביחה.

דוקטור וואפה סולטן: <http://switch3.castup.net/cunet/gm.asp?ai=214&ar=1050wmv&ak=null>

ברוך בראונשטיין

בגד גוף

אני לובש את גופי
כפי שזה עוטה בגדים
בטבעיות, פשוט
בלי מחשבה יתרה
אך בנגוד למלבושים
אין משקל גופי קל לשאת
ולעיתים קרובות
אני חושב להשאירו מאחורי
למרות הסכנה שבעירם
ועל אף החשש
שלא יהיה לי לאן לשוב
מאיך אני יודע בודאות:
אתו אהיה כצב
מוגן אך לא יכל לעוף.

אביב עקרוני

ביתר

לא רק תריסר חסר אחד
בלהט טדי,
לא רק בריתו של הגדם
בדם תל-חי.
דמם של לוחמי ביתר,
מפי לגיון העשר
בבר התערב לו בדמו של בן כוכב,
בדם הרב אשר קרא תגר על עריצות רמה,
אחד מעשרה קטולי מלכות
אשר ביסורים רבים השיב רוחו,
ועם עולם נותר בבית עולם
עם ביתרו.

אביב עקרוני - מבקר, מתרגם, משורר. נולד ב-1935 בתל אביב. נשוי ואב לארבעה. בעל תואר מ.א. מטעם האוניברסיטה העברית בספרות ובהיסטוריה ובעל תואר דוקטור מטעם אוניברסיטת שטרסבורג – צרפת, ובעל תעודת הוראה לבית ספר על-יסודי, תעודת מתרגם וספרן. מילא תפקידים ציבוריים, כגון: קונסול ישראל בשיקגו, מנהל האגף לחינוך על-יסודי בעיריית תל אביב, מפקח במשרד החינוך, מנהל המחלקה לחינוך ולתרבות של ההסתדרות הציונית בארצות הברית, חבר הנהלת "אורט" העולמי, מנהל בית המדרש למורים בגולה, מנהל בית ספר תיכון חדש בתל אביב, חבר המועצה לביקורת סרטים ומחזות, חבר ההנהלה של אגודת הסופרים העברים ומ"מ יו"ר שלה, סגן נשיא פא"ן ישראל, יו"ר העמותה לניהול גנזים, חבר אקו"ם, חבר בוועדות שיפוט של תחרויות ספרותיות שונות. יועץ המכון לתרגום ספרות עברית. פרסם ספרים בתחומי הספרות, ההיסטוריה והיהדות, וכן שירים ומאות מאמרי ביקורת בכתבי עת ובמוספים ספרותיים.

עיין ערך תרגום

"אחרי הכל, שירה פשלעצמה היא תרגום" (יוסף ברודסקי, 1977)

יוסי גמזו

אנתולוגיה קטנה לשירת יידיש

במסגרת שאיפתנו לַוְדֵעַ את קוראינו אל סוגים וסוגות שונים ממיטב השירה העולמית, הננו פותחים בזה באנתולוגיה קטנה של מיבחר שירי משוררים דגולים בשפת יידיש (זאת, שעליה אמר הסופר יצחק בשוויס-זינגר בנאומו המפורסם בעת קבלת פרס נובל, כי היא "גוססת כבר כמה עשרות שנים ועדיין כוחה במותניה"...)

משורר היידיש החשוב, בו נפתח הפעם את האנתולוגיה הקטנה שלנו, הוא לייב מורגנטוי.

לייב מורגנטוי, שם העט של לייב ספוז'ניק, מוותיקיה של שירת יידיש בישראל, בה נפטר בשנת 1979, נולד בפינסק (1905) למשפחת עמלים מעוטת-יכולת. את חינוכו רכש ב"חדר" ובבית-הספר היסודי העברי-יידי, אך בעיקר ב"אוניברסיטאות שלו", כהגדרתו הנודעת של מקסים גורקי, במלחמת-הקיום הקשה והאכזרית. בן 13 הוא עובד כשולית-סנדלר (כפי שם משפחתו המקורי ספוז'ניק שתרגומו לעברית - סנדלר). משנת 1941 הוא מיטלטל, על פני בריה"מ כולה, למחנות סיביר. בקיץ 1947 שב לפולין, ומ-1957 הוא חוזר ובורא את חייו, מבראשית, בישראל. פוריותו ורבגוניותו הז'אנריסטית מניבות יבול עשיר וצבעוני ביותר בשירה, בסיפורת, בסאטירה פלייטונית ובספרות-ילדים גם יחד. מספריו הבולטים: הפואמה "אסתר'קה" ("אסתר'קע", 1939); "אדמת פולס'יה" ("פאלעסיער ערד"); "חֶרְבוֹת בשמש" ("רואינען אין זון"); "בעמל מצטלצל הזמר" ("בײַ דער אַרבעט קלינגט דאָס ליד") וספר-הילדים "כל טוב לכם!" ("אַלדאָס גוטס פאַר אײַך!"), כל אלה - בין השנים 1957-1949, על אדמת פולין.

עם השתקעותו בישראל מהדהד בשירתו ניגון חדש והוא אף מתרגם יותר ויותר ללשון העברית. קובץ-שירה מקיף שלו, המשקף מהפך זה, הוא "צער וגיל" ("צער און פרייד") וכן קובץ-מוֹרָק-לעברית משירי-הילדים שלו, "עץ הכוכבים", כשמו של השיר שתורגם מאוחר יותר על ידי יורם טהרלב ונתפרסם בביצועה של חווה אלברשטיין. בעיצומה של שקידתו על קובץ מקיף נוסף של שירה לירית, נקטף והוא בן 74, בעודו שופע תוכניות ויצירה. שירתו, חרף כל גילגוליה, אינה נרתעת מאַמוֹצִיוֹנָלִיוֹת גלויה, לבבית, חמה, ושליטתו בחרוז היידי היא וירטואוזית ממש. שני השירים המתורגמים בזה לעברית במיוחד עבור קוראי "עין ערך שירה", משקפים, כל אחד בתחומו, פן בודד מתוך יריעה רבת-אנפין: שירת-טבע מהירה-קוסמית, מחד גיסא, וחיפוש שורשיו האבודים של ה"שם" שחרב בשואה – בתוך ה"כאן" וה"עכשיו" של הריאליה הישראלית, מאידך.

שני שירים

זה טוב!

לייב מורגנטוי – התמונות באדיבות בנו של המשורר, יוסי ספוז'ניק.

זה טוב כי שוּחָה עֲרֵבָה בְּאוֹר-פֶּז
וּמוֹצֵל וְקָרִיר הוּא הַיַּעַר. זֶה טוֹב
כִּי יָכוֹל אִישׁ לָנוֹס מֵעֲצָמוֹ, וְרַק אִז
שׁוֹב לְמָצֵא אֶת עֲצָמוֹ
בְּשָׁנוּי-תְּבִנִיתוֹ.

זֶה טוֹב כִּי סָמוּךְ אֶל הָהָר מַעֲמִיק
הַמַּבְטֵא אֶל הָעֵמֶק, וְטוֹב כִּי מִבְּהִיק
פְּלִיז כְּטֹל, טוֹב כִּי דָמַע
סוֹפֵד לַשְׂמָחָה
וּמוֹחָה הַחֵיוֹךְ אֶת תּוֹגַת מַבְטָךְ.

זֶה טוֹב כִּי בְּשִׁכְרֵי הָעֲצָבוֹת נִחְמָה
וּבְיָזַע יָלוֹשׁ הָאָדָם אֶת פֶּתוֹ.
וְטוֹב כִּי עַל חֶבֶל-סָכוּן-וְאֵימָה
צוֹעֵד הוּא בְּלִי דַעַת שְׁעַת מִיתָתוֹ...

טוביה החולב בִּישְׂרָאֵל

טוֹבִיָּה הַחוֹלֵב, בְּמִדְרָגוֹת, כָּל שַׁחַר
בָּא וְשׁוֹעֵט בְּרִגְלָיו,
אֶת כָּל הַשְׁכוּן כְּמַקִּיץ נִרְדָּמִים הוּא:
חֶלֶב! חֶלֶב! חֶלֶב!

זֶה לֹא אוֹתוֹ טוֹבִיָּה, רַב טוֹבִיָּה כְּכַתוּבָּה. (1)
סֶתֶם טוֹבִיָּה מְצוּי: לֹא סוֹסוֹ, לֹא שׁוֹטוֹ.
אֵף לֹא חֲבוּשׁ כִּבֵּעַ (לָמָּה? לָמָּה כִּבֵּעַ!)
אֶפְלוּ זָקֵן מֵאֲפִיר לוֹ - נִישְׁטוּ...

וְלֹא לַעֲבֹר בּוֹיָבְרִיק אֶת סְחוּרְתּוֹ מוֹבִיל הוּא,
גַּם לֹא פְּסוּקִים מִגִּיר הוּא, כְּקִלּוּחַ.
הוּא סַח לָךְ: "שְׁלוֹם!", מִגִּישׁ אֶת הַחֶלֶב
וְזֶהוּ, חֶלֶב עִם הָרוּחַ...

זֶה לֹא אוֹתוֹ טוֹבִיָּה, סֶתֶם טוֹבִיָּה מְצוּי.
לֹא "גּוֹלְדָה לְבַתִּי" הִיא הַפְּלוּנִית שְׁלוֹ, עֲדִין.
לֹא רֶפֶת לוֹ וְלֹא פְּרוֹת לוֹ. נוֹ, וְלִהְבֵּדִיל -
גַּם שְׁבַע בָּנוֹת לוֹ אֵין.

לֹא, אֵין לוֹ חֶתֶן הַמַּכְנָה "פְּלֶפֶלֶת"
אֵף לֹא קָרוֹב וְשִׁמוֹ מְנַחֵם-מְנַדֵּל. בְּאֵימָה עַל
נִפְשׁוֹ נִמְלֵט-נִפְלֵט הוּא מִבֵּין טְלָפִיו שֶׁל הַיִּטְלָר
וְאֵת הַכָּל אֶבֶד הוּא, מַחוּס וְעַד שְׁרוּךְ-נֶעֱל.

שְׂכַל הוּא בֶן וְכָל וְכָל
אֶבֶד לוֹ. כָּאֵל אִם נִדְחָת
לְאָרֶץ בָּא, לְהִתְנַחֵם
בְּקֹהֶל שְׁבֵת-אֲחִים-גַּם-יַחַד.

תַּחֲלָה הִיא הוּא שׁוֹמֵר-לִילָה,
בְּנָאִי, כְּבֶס, מָה שֶׁנֶּחוּץ.
כִּיּוֹם - חֶלֶב נוֹשָׂא יוֹם-יוֹם הוּא
בְּבִקְבוּקִים בּוֹרְקֵי נֶצְנוּץ.

אֲשֶׁתּוֹ הִיא עֶזֶר כְּנֶגְדּוֹ, אָף
כִּי אֵין שְׂמָה "גּוֹלְדָה", בְּלִי פִקְפּוּק
אוֹמֵר הוּא: "גּוֹלְדָה" (זֶהָב) כְּמוֹהָ
לֹא מִתְגַּלְגֵּל הַיּוֹם בִּשְׁוֹק.

שְׁנֵי "סִבְרָס" חֲבִיבִים לָהֶם,
זוּג פָּרָא, אֵין כְּמוֹתוֹ, לֹא!
שְׁנֵיהֶם צוֹנְחִים עָלָיו: "חֲמוּרִי"
וְהוּא - שְׂמַחַת זִקְנָתוֹ לוֹ...

וּבִלְבָד שֵׁשׁ בֵּית עַל פְּנֵי אֲדַמְתָּן
וְקֶרְטוּב פֶּרְנֶסָה שִׁיבְטָח!
וְאִם כָּל הַתַּחֲלָה עוֹד אֵינָנָה קֵלָה -
לֹא נוֹרָא. יִהְיֶה טוֹב. מִכְרָח.

וּבִלְבָד שְׂאִין אִישׁ סָח לָךְ: "לָךְ לָךְ!"
וְאֵין אִישׁ חוֹלֵק "פֶּאצ'ִים" וְ"פִלִּיקִים".
וּמִתּוֹךְ תְּהִלִּים ל"ה פֶּסוּק ו'
טוֹבִיָּה לֹא מִשְׁנֶן לְמוֹז'ִיקִים...⁽²⁾

טוֹבִיָּה הַחוּלֵב, בְּמִדְרָגוֹת, כָּל שַׁחַר
בָּא וְשׁוֹעֵט בְּרִגְלָיו,
אֵת כָּל הַשְׁכּוֹן כְּמִקֵּץ נִרְדָּמִים הוּא:
חֶלֶב! חֶלֶב! חֶלֶב!

(1) - כלומר, ככתוב בספרו הנודע של שלום עליכם.
(2) - שימוש בפסוק המקראי בבקללה ("יהי-דרךכם חשך וחלקלקות ומלאך יהנה רדפם").

אבא קובנר כמתרגם מידיש

בחג השבועות תשמ"ז, כמה חודשים לפני פטירתו, כשכבר היה חולה מאד, תרגם אבא קובנר שניים משיריה של המשוררת מרים אולינובר מידיש לעברית. התרגום נעשה על פי בקשתו והפצרתו של ידידו הטוב, זאב עמרמי, ממייסדי קיבוץ עין החורש. וכך כותב זאב עמרמי ז"ל על התרגום:

כמה מלים, בתור מבוא, לתרגום שעשה עבדתי היקר אבא קובנר, והם מספר ישרן בשפת יידיש בשם: "דער באבעס אוצר" - "אוצר של סבתא".

יומיים לפני שעליתי ארצה, ארזה אמא שלי את הדברים בשבילי במזוודה. ביקשתי גם מאבא ז"ל שיתן לי לזכרון משהו מארון הספרים שלו. הוא הוציא ונתן לי את ספר-היובל של כתבי י. ל. פרץ, שיצא לאור בשנת 1901, ביידיש כמובן. ובנוסף לזה נתן לי ספרון קטן ביידיש, שמאד אהבתי, והיה יקר לי, בשם "דער באבעס אוצר" והם שמורים אצלי עד היום. אבל הספר הקטן הולך ומתפורר, ורציתי להציל מעט ממנו, ושיתורגם לעברית. בערב שבועות העזתי לבקש מחברי אבא קובנר היקר, אולי יסכים לתרגם לי לעברית שיר או שניים. לשמחתי עשה אתי חסד, וכבר למחרת הביא לי אותם לחדרי. ועל זה תודתי לך אבא חברי. ואולי, כשאזכה לראות אותך יותר בריא, אזכה לקבל עוד פנינה מהספרון הקטן. בתודה, זאב עמרמי.

והנה תשובתו של אבא קובנר:

זאב חג שמח, תרגמתי בשבילך שני שירים, אחד כבקשתך, והשני, האחר, שמצא חן בעיניי יותר. המהדורה המקורית של "דער באבעס אוצר", היא נדירה וכבר מתפוררת. כל טוב לך, אבא קובנר. 17 ליולי, 1987.

קופסת הבשמים

מרים אולינובר היא ילידת לודז' שבפולין, שנרצחה באושוויץ. היא היתה בין שתי מלחמות העולם תופעה מיוחדת בשירה היידיש, משהו בדומה לזלדה בשירה העברית. בעוד ר"ב הסופרים והמשוררים בשפת יידיש פורצים שערים וחלונות אל הספרות המודרנית, האירופית, על זרמי המודרנה למיניהם, פילסה לה מרים אולינובר שביל משלה. מהמיית לבה ששפע שירה באורח טבעי, קרוב קרוב לשירה העממית, שהיא תשתית כל שירה של עם החי על מילתו.

לספרה היחיד שראה אור בחייה, (1922), הקדים דברים דוד פרישמן, ובה (בהקדמה) הוא אומר:

"שירתה של מרים אולינובר איננה בבחינת פרח-הלוטוס מחופיו הרחוקים של נהר הגנגס, היא נושאת את ריחה הפשוט והצנוע של קופסת הבשמים שירשנו מסבא וסבתא".

ולזאב ידידי אומר:

זאב שכמוהו כמעטים בתוכנו, עדיין נושא בנחיריו את ריחה האינטימי של קופסת הבשמים מבית, ביקש לתרגם שניים משיריה, ואינני יודע לשם איזו כוונה. אולי בלי כל כוונה? למעט הרצון לנשום עוד פעם את ריחו של שולחן הבית שאיננו, ולו בתרגומו לעברית, שריחה היום אחר ורחוק.

בזכותו אני מביא את שני התרגומים שעשיתי, לפי בקשתו, במוצאי חג השבועות, שהוא כידוע זמן מועד לתיקון. ועל החתום: ק. אבא.

יין הבדלה

שי לזאב עמרמי.
המתרגם

כָּבֵר כָּלֶם שְׁתוּ מֵיַיִן הַהִבְדָּלָה -
תָּנִי גַם לִי טֶפֶה מִגְבִּיעֶךָ!
מִזְהִירָה אוֹתִי סִבְתָּא בְּלִשׁוֹן רַכָּה:
לְדַתִּי-לְבַתִּי, שְׁמֵרִי נִפְשֶׁךָ!

רְאֵי הַזְהָרָתִי, וְלֹא תִשָּׁתֶּה בְּתוּלָה
מֵיַיִן הַבְּדָלָה פֶּן יִצְמַח לָהּ זָקֵן -
כֵּךְ כְּתוּב בַּדְּפִים הַקְּדוּשִׁים
שֶׁבְּאֵרוֹן הַסְּפָרִים הַיָּשָׁן!

מֶרֶב פֶּחַד כְּשִׁלְתִּי נִפְלָתִי
מִמְשָׁשֶׁת אֶת סִנְטָרִי וּפִימָתִי,
תוֹדָה לָאֵל! סִנְטָרִי צַח וּבְתוּלִי
רַק נִתְחַדֵּד הַמִּסְכֵּן מֶרֶב אֵימָתִי.

מיידש: ק. אבא, שבועות, תשמ"ז.

נערות שלוש

נְעוּרוֹת שְׁלוֹשׁ זוֹהָרוֹת כְּזָהָב
הַתְּחַרוּ בִּינִיָּהוּ, אוֹצָרָה שֶׁל מִי גָדוֹל יוֹתֵר וְרַב!
"צִעֲיִף יֵשׁ לִי - קִפְצָה בְּרֹאשׁ הָאֶחָת - מְלֵא פְּרָחִים
וְכוֹכָבִים מְצִירִים, הוֹרִישָׁה לִי סִבְתָּא-רַבָּתִי".

"וְלִי הוֹרִישָׁה סִבְתָּא-רַבָּתִי - הַתְּפָאָרָה הַשְּׁנִיָּה -
מִחֹט קְסָמִים מְצָפָה יְהִלּוּמִים!"
וְרַק הַשְּׁלִישִׁית צָחָקָה בְּחִשָּׂאִי, וּבִלְאֵט
פָּתְחָה אֶת דֶּלֶת הַחֹדֶר הַמִּיחָד:
רְאוּ! לְמִי יֵשׁ עוֹד אוֹצָר יָקָר וּמְרָשִׁים
כְּמוֹ סִבְתָּא-רַבָּתִי שְׁלִי - עַד מָאָה וְעֶשְׂרִים!"

מיידש: ק. אבא, שבועות, תשמ"ז.

(הערות המביא לדפוס)

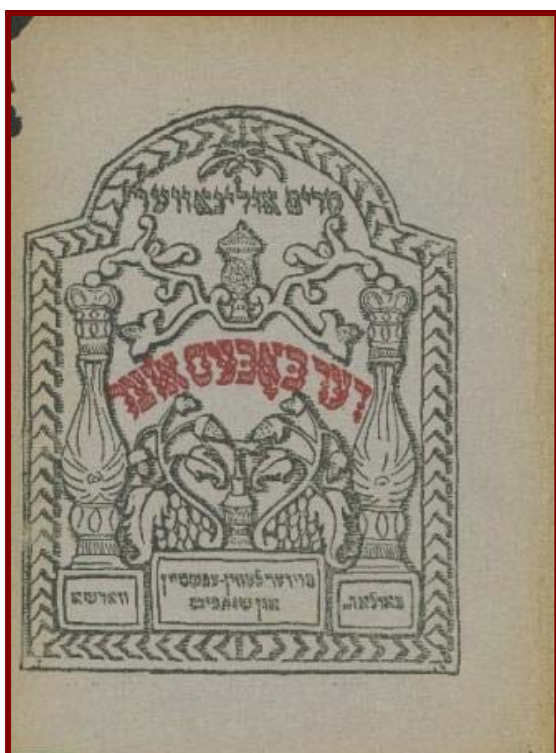
מרים אולינובר משוררת היידיש נרצחה בכבשני אושוויץ, לאחר שהובאה מגיטו לודז' בשנת 1944. היא נולדה בעיר לודז' בבית מסורתי. קיבלה חינוך מסורתי וסיימה שם את ביה"ס העממי. החל משנת 1916 החלה לפרסם משיריה, קודם בעיתון שבו עבדה, "לודז'ער טאגבלאט", היומון של לודז', ואחר כך כינסה אותם בקונטרס בשם "געזאנגען",

בעת הכיבוש הנאצי והקמת הגטו בלודז', נגזרו גזרות קשות מאד על תושביו. אך הפעילות התרבותית נמשכה. הפעילות התרבותית הזו היתה מסוכנת ובלתי חוקית. חוג של סופרים ומשוררים יהודים התרכז סביב המשוררת מרים אולינובר. ביניהם היו: הסופר ישעיהו שפיגל, הסופר והעיתונאי יוסף זלקוביץ', המשורר ש"ב שייביץ, המשוררת והסופרת חוה רוזנפארב, המשוררת והסופרת רבקה קויאטקובסקי ואחרים. החוג המשיך בפעילותו בכל שנות קיום הגטו, עד להשמדה הסופית בשנת 1944. מרים אולינובר ושירתה מוזכרות בכתביו של יצחק קצנלסון, אצל י. י. טרונק. וכן הובאו משיריה באנתולוגיה הגדולה של משוררות יידיש, של ע. קורמאן.

ספרה של מרים אולינובר, "דער באבעס אוצר", נדפס לראשונה בוורשה, בדפוס האחים לוין אפשטיין, ושותפים, בשנת 1922. הספר תורגם לעברית בידי המשורר והמתרגם יהושע טן-פי, בשם "האוצר של סבתא", דברי הקדמה מאת דב סדן, דוד פרישמן, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשל"ה 1975. להנחתי לא ידעו על כך בשנת 1987, לא זאב עמרמי שהזמין את התרגום וגם לא המתרגם אבא קובנר. אני מניח שאילו קובנר היה יודע על התרגום של טן-פי, היה שולח את זאב עמרמי ישר אל ספרו. אבל אפשר שדווקא בשל אי-ידיעה זו, הרווחנו את שני התרגומים.

תרגום שיריה מצטרף לתרגומים קודמים שתרגם אבא קובנר מיידיש. ובהם שירו של אברהם סוצקבר "אחי התאום", שנדפס בשעתו בעיתון "דבר".

תודתי לצביה רותם מארכיון קיבוץ עין החורש.

דער באבעס אוצר, האוצר של סבתא, ספר שיריה היחיד של מרים אולינובר, יצא לראשונה ביידיש בוורשה בשנת 1922, בדפוס האחים לוין אפשטיין. הספר תורגם לעברית על ידי המשורר והמתרגם יהושע טן-פי. יצא לאור ע"י "מוסד הרב קוק" בשנת 1975.

מופע האימים הפואטי בכיכובה של יונה וולך

"יונה וולך חייתה ומתה בקול רם", כותבת הלית ישורון בדברי מבוא ללקט (שערכה) משירי וולך המלווים בציורים של אביבה אורי: "הפנים היו הפשטה". חמש-עשרה שנים עברו. "וולך נשארה בזיכרון כמשוררת של טראנס ושירה הם האש והעצים שסביבם רוקד שבט קוראי השירה. היא פרעה את הסדר, דיבורה שטף בעצבנות. חייה ושירתה היו מצב אחד. נפש וגוף. השער השחור הפרוע, הכובעים והגרביונים, הלך האדום ובגדי העור והפלסטיק כמו גם ערעור הזהויות, היפוך הטוב והרע, החילול וההתגרות שחתרו להפוך את האמונה למין ואת המין כדרך לעבוד את אלוהים, לקדש אותו במשגל, להיקשר אליו ברצועות של תפילין. לחטוא כמו פרנקיסט, להתפקד במודע. השטן סמוך לאלוהים. היא חייבת להתקרב. [...] יונה וולך, הבתולה הקדושה והשד, יונה וולך, יונתן, קורנליה וקסיוס, זכר ונקבה, חלקי נפש, תודעות מהבהבות, שימשה משכן רוחות רבות" (עמ' 8).

מסה זו מבקשת להתמקד ביונה וולך – "משוררת של טראנס" (כהגדרתה של ישורון) שפרעה את הסדר הציבורי – התרבותי – התחבירי. בהשראת המסה "כוחות האימה – מסה על הבזות" לז'וליה קריסטבה. אני מבקשת להציגה כמי שמספקת המחשה של ממש לתיאורו של המודר המוצא אל מחוץ למחנה, שגורלו של השעיר המשולח לעזאזל (על פי המתואר במקרא) מרחף תדיר מעל לראשו.¹ במקמה אותו בין המתועב לנשגב – קו התפר החמקמק שעליו מהלכת הפואטיקה הסהרורית של וולך, תוך זיקה הדוקה לפרוורטי ולגבולי, מספקת קריסטבה את עולם המושגים הנכון לבחינת עולם הדמדומים המזין את שירתה של היוצרת השערורייתית, שזעזעה את אמות הספים של הממסד הספרותי התרבותי המקומי.²

הקשר זה יש בו כדי לסייע (להבנתי) להערכה נכונה של היוצרת שהרחיקה לכת מעבר לגבולות השפה – לגבולות התודעה, וסימנה דרך למשוררים ובעיקר למשוררות שבאו אחריה באופן שאין להעלות כלל על הדעת שירת נשים עברית – בלעדיה. בחצותה כל גבול (לשוני – נפשי – תרבותי) אפשרי, מספקת וולך דוגמה מוחשית לתפקידה האוונגארדי של אישה משוררת בקהל המשוררים (על פי המשנה הפמיניסטית) בבחינת שוברת הכלים והכללים האולטימטיבית – טורפת בלתי נלאית של מוסכמות תרבות, לשון, שירה. מהלך זה יש בו (להערכתי) כדי להוות מעין פרק משלים לדיונה של קריסטבה בשירתם של משוררי האוונגארד באירופה בשלהי המאה ה-19 (שלהם ייחדה את ספרה "מהפכה בלשון הפואטית") כמו גם ובעיקר פרק משלים לדיונה ביצירתה האפוקליפטית של פרדיננד סלין "בכוחות האימה" מרחיקה עמו עד קצה הלילה בכוונה למצות עד תום את מלוא היקפה של הזוועה.

דיון זה מבקש אפוא להצביע על שירת האימים של וולך כהמחשה שהספרות העברית אינה מכירה טובה ממנה לכוחות הזוועה (כך על פי תרגום חלופי לכותרת מסתה של קריסטבה) וכדוגמה שאין טובה ממנה (בשפה העברית על כל פנים) לבחינת היבטיו מעוררי הפלצות (אגב מונח חוזר ונשנה בשירתה של וולך) של המושג "בזות" (abjection) אותו הציבה קריסטבה במוקד מסתה האימתנית. זאת תוך בחינת הקשריו התרבותיים בתורת הנפש, בפילוסופיה בספרות ובאמנות, ואגב איתור מקורותיו בדתות השונות ובדת היהודית (בהסתמך על ספר ויקרא) בראש ובראשונה. בחינה זו והיא בלבד, כך אני

¹ ויאמר ה' אל משה: [...] ומאת עדת בני ישראל ייקח שני-שעירי עזים לחטאת ואיל אחד עולה: [...] ולקח את שני השעירים והעמיד אותם לפני ה' פתח אוהל מועד: ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל: והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת: והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יועמד-חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אותו לעזאזל המדברה (ויקרא טז, ב-ו).

² הדברים הללו מבוססים על הרצאה שהוצגה בכנס "בזות טינופת וזוהמה: היבטים תיאורטיים וייצוגיים טקסטואליים וחזותיים של הדחוי בתרבות", לימודי פרשנות ותרבות – התכנית ללימודים בינתחומיים, אוניברסיטת בר-אילן, מאי 2006.

מבקשת לטעון, היא המאפשרת לעמוד על מלוא העוצמה שאוצרת בקרביה שירה זו, המוסיפה להחריד את שלוותה (המדומה) של הקהילייה התרבותית המקומית שנים לאחר שירדה מן הבימה הציבורית.

הבזוי נמנה על כוחות האימה, מבהירה קריסטבה, לא בשל איומים מפורשים שהוא משמיע אלא בשל האיום הסמוי האצור בו, בערערו בעצם קיומו והווייתו על סדרי עולם תקין. ממיקומו על גדר המערכת אין המוקצה (איש הקצה) חדל מלקרוא תגר על המסגרת שהוקיעה אותו והקיא אותו מתוכה, בבחינת פורע חוק, פורע סדרים, משבש מערכות בלתי נלאה. בחתרנותו המתמדת (אבן יסוד במשנתה של קריסטבה) הוא מעלה על הדעת (שלא במקרה) את "המאיים" – המאיים של פרויד, שחוקרת התרבות הנודעת מקיימת עם משנתו דיאלוג תמידי. *das unheimlich* בלשונו של פרויד – *the uncanny*, הלא-מוכר, החשאי, מאיים יותר מן המוכר, בעיקר משום שהוא ניצב על הגבול – היה פעם מוכר וביתי והפך ללא-מוכר, היה פעם חלק מן המערכת ונפלט ממנה. "משווע לפורקן, לעווית, לצעקה" (כוחות האימה, עמ' 7 – 8). בהיותו משיג גבול תמידי החותר ללא לאות לשוב אל המקום שממנו הוגלה, הוא מעלה על הדעת משיגי גבול "אחרים" כדוגמת אנשי הכלאיים המתוארים בספרה של גלוריה אנזלדואה אזורי-גבול (*Borderlands*), שהפכו לסמל מובהק של אנשי הצללים והמחשכים המעיבים על שלוותם המדושנת של אנשי העולם המואר והנאור באשר הם, בחינת המחשה נוספת לכוחו המאיים של איש השוליים.

וולך, היוצרת שניצבה דרך קבע בעמדת התרסה על הקצה, הנפשי, החברתי, בוחנת ללא הרף את גבול המותר והאפשר מן הבחינה האישית (התחברות לאנשי שוליים – עבריינים, זונות, סוטים למיניהם) הנפשית (הפיכת נפשה למעבדה ניסויית של סמים – ברוח שנות השישים הפסיכודליות), התרבותית (ההתגרות בממסד, בעיקר בזה הדתי, כפי שניתן ללמוד לדוגמה מן השיר "תפילין", כמו גם משאר שירי "אור פרא" כפי שקיבלו ביטוי במחזור המניפסטי "כשתבוא"), תשמש בדיון זה כהדגמה שאין שנייה לה להבחנותיה של חוקרת התרבות באשר לעמדות החריגות המשמשת לאמן באשר הוא כנקודת מוצא. בהסתמך על שפת התהומות ה"סמיוטית" שמתארת הבלשנית הפוסט-סטרוקטורליסטית במשנתה המהפכנית, שפעילותה החתרנית מעלה על הדעת את פעילותם הגיאודינמית המתמדת של כוחות הבראשית הקמאיים הכלואים בבטן האדמה והמתפרצים מדי פעם בפעילות וולקנית הרסנית, תתאר מסה זו את וולך כמתגרה תמידית בכוחות האימה הקמים על הנפש להחרידה.³

שירת התהומות של וולך נובעת ישירות מן ה-*jouissance* – אותו מקום עלום של התענגות/ כאב עילאי, מקור הטקסט הפואטי ואתר "הכתיבה הנשית", המצוי "מעבר לעיקרון העונג" (בניסוחו של לאקאן בעקבות פרויד) והגישה אליו אפשרית רק למשוררים ומיסטיקנים. באתר זה מרוכזים הדחפים ההרסניים המקעקעים (על פי תיאורה של קריסטבה) את יציבותה (המדומה) של המערכת התרבותית הלשונית. פעילותם משבשת המערכות מזכירה את קריאת התגר המתמדת של הדחוי והמוקצה על מדיחיו, מהלך שיונתן הנמלט על נפשו נוטף דם ודבש ועטוי גלדילות – תיאור בעל מעמד מטונימי מייצג לשירת וולך כולה, מספק לו המחשה מובהקת.

אני רץ על הגשר

והילדים אחריי

יונתן

יונתן הם קוראים

קצת דם

רק קצת דם לקינוח הדבש

³ פנים אלו ביצירתה של וולך מקבלים ביטוי מפורש בדברים שאמר עליה אבות ישורון (בשיחת רדיו עם אילנה צוקרמן): יונה וולך היא המשוררת הגדולה ביותר שאני מכיר בשירה. מפני שהיא המכסה שמכסה על הקולות האלה, שאם היא מגלה אותם אנחנו שומעים את קולות הטבע, את קולות היקום. וטוב שהטבע עשה יונה כזאת, שמחזיקה את המכסה שלה מכוסה על התהומות האלה. השירה שלה היא מכסה שמכסה על הכוחות הפועלים במעבה האדמה, במעבה העולם (מלאך האש, עמ' 34).

אני מסכים לחור של נעץ
 אבל הילדים רוצים
 והם ילדים
 ואני יונתן
 הם כורתים את ראשי בענף
 גלדילה ואוספים את ראשי
 בשני ענפי גלדילה ואורזים
 את ראשי בנייר מרשרש
 יונתן
 יונתן הם אומרים
 באמת תסלח לנו
 לא תיארנו לעצמנו שאתה כזה.
 (יונה וולך "שירה", עמ' 7).

תיאטרון הבלהות של וולך מופגן כאן במלוא הדרו על גיבוריו הנצחיים: הקרבן ומעניו, הנבחר הנרדף, כמו גם על אתר ההתרחשות: גשר (צר מאוד) כאזור מעבר בין הרשויות – בין העולמות. בתוך כך היא מספקת גם את האבזרים הנחוצים לעיטור סיפור הזוועה: דם, דבש, נייר מרשרש, נעץ, ענף גלדילה.⁴ כל אלו היבטים החוזרים ונשנים בשירתה הרדופה המספקת גילום של ממש לכוחות הזוועה שאחריהם מתחקה קריסטבה, בהצביעה על הדם (מוטיב מפתח בשירתה של וולך) כעל צומת אימים המאחדת בין מוות ונשיות, רצח והולדה, כליון ופרייון.

מדובר בהיבטים של פולחן שהם בעלי חשיבות מרכזית בדיון אודות משוררת הפולחן העברית (תרתי משמע), שחייה מזינים את מדורת האש שסביבה מרקדים אוהבי השירה (על פי תיאורו של ישורון) שנים לאחר שנפטרה מן העולם, בספקה המחשה קיצונית לזיקה עתיקת היום המתאשרת בכל פעם מחדש למראה טקסי פולחן עכשוויים סביב אלילי המון תקשורתיים נערצים, בין המודר לנבחר, בין המתועב לנשגב – ששניהם אסורים במגע (כפי שמטעימה קריסטבה במסתה). יונתן (האני האחר של יונה) – אותו שער לעזאזל תמידי או קדוש נבחר נצחי, יש בו מדמותו של יוחנן המטביל שראשו הכרות הוגש להורדוס על טס, כמו גם מדמותו של ישו הצלוב, שדמותו המיוסרת מלווה את עולם התרבות והאמנות המערבית מאז, כמעין דמות רפאים מעכירת שלוה תמידית שכול הוידויים שבעולם לא יוכלו לה. כקדוש מעונה הוא משמש לוולך (כפי שהצהירה במפורש) מודל להזדהות, והוא מלווה את שירתה (אגב אזכורים גלויים או סמויים) בתוקף ההיבטים הרליגיוזיים והמרטיריים האופייניים למי שראתה עצמה כממשיכת דרכו של "בן האלוהים".

הביקורת (רתוק, לידובסקי-כהן, צמיר) הצביעה על ישו ויוחנן כעל דמויות מפתח להבנת דמותו של יונתן כפי שהיא מתוארת בשיר זה. בנוסף הזכירה את יונתן בן שאול, שטבל את מטהו ביערת הדבש ואכל להנאתו (שמואל א, יד), תוך הפרה גלויה של "חוק האב" – אביו הביולוגי, האב הקדוש, האב המטפורי בבחינת החוק שדמותו של המלך והאל נמזגים בה. לזאת יש להוסיף את ההקשרים התרבותיים הנלווים לדבש מתוקף משנתו של קלוד לוי-שטראוס, שהסביר באמצעות סיפורה של "הנערה שאהבה דבש עד טירוף" את המעבר ההכרחי של החברה האנושית מטבע (שהדבש אחד ממייצגיה הסמליים)

⁴ בהערת אגב אני מבקשת להוסיף כי "יונתן" הוא השיר שבו בחרה דליה רביקוביץ לקרוא בערב זיכרון וולך ואליה בחרה להתייחס אגי משעול בשיר ורשימה שהקדישה לרביקוביץ במלאות שלושים למותה, תוך שהיא חושפת זיקה עמוקה בין שלוש יוצרות אלו – מעמודי התווך של השירה העברית הנשית בת-ימינו: "איש לא קרא את 'יונתן' של יונה וולך כפי שקראה אותו דליה רביקוביץ באותו ערב. [...] מעולם לא שמעתי קריאה עמוקה ונוגעת יותר של השיר הזה. דליה רביקוביץ נכחה בכל מלה. כל מלה שקראה פרטה על תיבת תהודה בעובי של חיים שלמים, ועם כל שורה אפשר היה לראות איך נהפכה יותר ויותר ליונתן הרץ על הגשר, נרדף על ידי חבורת ילדים מתעללים שרוצים קצת דם לקינוח הדבש [...]. דליה רביקוביץ גילמה בקריאתה את אחת המחוות הגדולות שמשוררת אחת יכולה להעניק למשוררת אחת שהובנה פתאום לעומק לאחר שנים. בקריאתה החזירה את השיר למקורו הראשוני שממנו מתפצלת השירה ובוקעת דרך גרונות של משוררים שונים עוד לפני שנמתחו הגבולות בין מי שכותב את השיר לבין מי שזקוק לו. לכן קראה כאילו היא זו שכתבה אותו ובחרה לדבר את עצמה מבעד לשיר [...]". "השין השורקת לאהבה" הארץ, "תרבות וספרות", 30.9.2005.

לתרבות. פרשנות זו סיפקה לפטרישיה יגר (Yaeger) בספרה "מטורפות הדבש" (Honey-Mad Women) נקודת מוצא לתיאור אסטרטגיות של שחרור בכתיבת נשים, בהטיפה להנאה חושנית מן הטקסט, בהסתמך על ההנאה מן הטקסט ברוח משנתו של רולאן בארת ובהשראת הגותן של הפמיניסטיות הצרפתיות, הלן סיקסו מהוגות "הכתיבה הנשית" בראש ובראשונה. וולך, ילדת פרא שגודלה (על פי עדותה) על ידי דובה גריזלית, יונקת חלב כוכבים, מממשת המלצה זו במלואה.

אלא שוולך (כנגזר ממשנתו של חוקר התרבויות והמיתוסים הנודע) מרחיקה וולך הרבה מעבר לרובד התרבותי המוכר ומעבר לשכבת הביניים שבין טבע לתרבות אל עבר הקמאי הפגאני. באזכרה את פולחני הרצח המשחזרים (על פי תיאורה של קריסטבה) את החוב "שאינן לפורעו לאמא-טבע הגדולה" ("כוחות האימה", עמ' 86) היא מספקת גילום עכשווי לדמותו המיוסרת של הנער הקרבן חוזרת ונזכרת בוריאציות שונות במיתוסים (שומרים, אכדים, בבלים, כנענים) קדומים. המיתוס השומרי מתאר את ירידתו לשאול של אל הפיריון דומוזי, או תמוז בגרסה המקראית המוכרת לנו מעדותו של הנביא יחזקאל (ח, יד). המיתוס המצרי מספר על אוזיריס שאחיו סת רצח אותו וביתר את גופתו ואחותו איזיס איחתה את חלקיו הפזורים והשיבה אותו לתחייה. בגרסה הכנענית הקדומה לסיפור זה מככבים בעל וענת. המיתולוגיה היוונית מדברת על אדוניס נער השעשועים של אפרודיטה שנקרע לגזרים והקינה על מותו מהדהדת בשירת סאפפו. גרסה נוספת מספרת על אטיס אהובה המסורס של קיבלה – "האם הגדולה" מאסיה הקטנה, שפולחנה שהתפשט ברחבי העולם היווני והרומי לווה טקסי טיהור אקסטהטיים (המהדהדים בשירת וולך). עוד יש להזכיר את דיוניסוס אל היין, שפולחנו התאפיין בטירוף חושים במהלך אורגיות המוניות, ששימשו כבסיס להקמת התיאטרון היווני.

מערכת היחסים הטעונה שבין האל המועלה קרבן לאמו (אחותו/אהובתו) שבה ומעסיקה את וולך. כך ניתן להתרשם במובהק מן השיר הפותח במלים "אני הבתולה הקדושה", הפונה (כאם הנוצרית) אל בנה (הצלוב) המתייסר בשאלה: "האם אתה שומע אותי?" בפקודה: "אינך סובל יותר" ובציווי: "כבר אינך סובל"?! בהצביעה על סיום התשדורת בשבירה מוחלטת של ההקשר התרבותי הפולחני הדתי הטעון, באמצעות שימוש במילת הקוד המוכרת מתשדורת אלחוטית: "עבור!" ("שירה", עמ' 15) – תוך טריפת מערכות מוחלטת ואופיינית לה.⁵ בתוך כך מספקת יצירתה הדגמה לתפקיד המרכזי שממלא גוף האם (שופע החלב וזב הדם) כמקור הראשוני של האיום וההדרה, על פי טענתה של קריסטבה.

בהצביעה גרסה עברית למהלך שקיבל ביטוי ביצירתן של יוצרות נוצריות, שאימצו את ישו כמושא לשירתן והציגו עצמן ככלותיו, כבנותיו או כאמהותיו, מספקת וולך ביטוי מקומי לנטייה רווחת של נשים כותבות מעבר לים, כפי שעולה מספרה של קרוליין ווקר ביינאם (Bynum) **סעודה קדושה וצום קדוש** (Holy Feast and Holy Fast) לשחזור תהליך מותו של ישו ושיבתו אל החיים, באמצעות הפיכת גופן שלהן לזירה מרכזית של הגאולה המובטחת, אגב חוויה חוזרת ונשנית של האלהה באמצעות הסבל בתהליך מתמיד של סיגוף והקרבה. עם זאת וולך (לשיטתה) מעניקה לדמות הקדוש המעונה פנים פסיכודליות, לעתים גרוטסקיות ואף מקבריות. כך ניתן להתרשם מסיפורו של סבסטיאן המרטיר הנוצרי "שלא היה ולא נברא", קסיוס המורח פניו "בצבע השרפות ופוחת בלילות אינדיאניות", דונה תרזה (אף היא מאזכרת בשמה קדושה נוצרייה) "נחיריה רוטטים קלגסים מעליה [...]" וסכינה בפוספור משחתה. כך באשר לדמות העלומה שוכנת העננים ה"ענודה" "קולות הקוקו והתנשמת", כמו גם מלאכי מרום שהדוברים האלימים מקפלים את כנפיהם בעדנה ואז "חותכים בהם עד שהטל מציף את הארץ". לזאת יש להוסיף עיסוק (בעל אופי אובססיבי) באכילה שביעה וזלילה בשירי המחזור "דברים", כפי שניתן להתרשם בראש ובראשונה מתיאור הנערים המבקשים "רק קצת דם לקינוח הדבש", מעלילות תרזה בעלת הדם המתוק, כריסטינה (כגרסה נשית לקדוש הנוצרי) שכושם כטנים ומייבבים חגים במעגלים סביבה בפולחן ספק קניבלי/ ספק העלאה על המוקד/

⁵ סימני הפיסוק אינם מצויים במקור והם תוספת שלי לצורך הבהרת העמדה הננקטת.

ספק אונס, לוטה שלוקחת כדורים נגד רגשות, ניזטה "כיפה אדומה [...]" שאתה בוער לטרוף", אנטוניה שכוסתה בדם על ידי יהורם ו"השרפים שתים עליה ידם", ססיליה, "שהציפורים עשו בה שמות/ ושעל הים הייתה מתפוררת", לפיכך "גמרה את כל השוקולדות/ ומחתה היטב את פיה/ שלא יבואו הנמלים". דמויות אלו (בעלות השמות הזרים הא-מקומיים בעליל) ואחרות מתוך "דברים" ממחישות בסיפוריהן הדרמטיים, על מאפייניהם החזותיים הסנסואליים והסוגסטיביים המובהקים, אותו מופע האימים של הפואטי בגרסתה של וולך, המשוררת שאישיותה הצבעונית ויצירתה השערורייתית סיפקו לו ביטוי מובהק.

מקורות

- גורביץ' דוד, 1997. פוסטמודרניזם: תרבות וספרות בסוף המאה ה-20. תל-אביב: דביר, מה? דע!.
- וולך יונה, 1976. שירה: שירים מקובצים. תל-אביב: סימן קריאה, מפעלים אוניברסיטאיים.
- וולך יונה בראיון עם הלית ישורון, 1984. "יונה וולך אפריל 1984". חדרים 4 (סתיו): 105 – 117.
- וולך יונה, 1983. אור פרא. ירושלים: ספריית פיוט לשירה עברית.
- וולך יונה, 1985. מופע. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- ישורון הלית (עורכת) 2000. יונה וולך/ אביבה אורי – הפנים היו הפשטה. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- סיקסו הלן וקתרין קלמנט, [1975] 2006. זה עתה נולדה (תרגום הלה קרס). תל-אביב: רסלינג.
- סיקסו הלן [1975] 2006. "צחוקה של המדוזה" (תרגום מיכל הראל) בתוך ללמוד פמיניזם: מקראה – מאמרים ומסמכי יסוד במחשבה פמיניסטית, בעריכת: דלית באום, דלילה אמיר, רונה ברייר-גארב, יפה ברלוביץ, דבורה גריינמן, שרון הלוי, דינה חרובי, סילביה פוגל-ביז'אוי. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, מגדרים, עמ' 134-153.
- פריד זיגמונד, 1968. "המאומים", כתבי זיגמונד פריד (תרגום חיים איזיק). תל-אביב: דביר, כרך רביעי: 7 - 30.
- קריסטבה ז'וליה, [1980] 2005. כוחות האימה: מסה על הבזות (תרגום נועם ברוך) תל-אביב: רסלינג.
- צמיר חמוטל, 2006. בשם הנוף: לאומי, מגדר וסובייקטיביות בשירה הישראלית בשנות החמישים והשישים. ירושלים: כתר, באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון / מרכז הקשרים.
- רתוק, לילי, 1997. מלאך האש: על שירת יונה וולך. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- Anzaldúa Gloria, 1987. *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*, San Francisco: Sprinters/Aunt Lute.
- Bynum Caroline W., 1987. *Holy Fast and Holy Feast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*. Berkeley: University of Carolina Press.
- Lidovsky Cohen, Zafira, 2003. "Loosen the Fetters of Thy Tongue, Women": *The Poetry and Poetics of Yona Wallach*. An I. Eduard Kiev Literary Foundation Book: Cincinnati, Hebrew Union College Press.
- Neumann Erich, [1955] 1991 (1972). *The Great Mother: An Analysis of Archetype* (Ralph Manheim trans). Princeton: Princeton University Press.
- Kristeva Julia, [1974] 1984. *Revolution in Poetic Language* (Margaret Waller, trans.). New York: Columbia University Press.
- Yaeger Patricia, 1988. *Honey-Mad Women: Emancipatory Strategies in Women's Writing*. New York: Columbia University Press.

נורית שושני

ימי הסתיו

אלה הם
ימי הסתו הננוחים,
ימים של אחרי קיץ,
ימים של טרם חורף.

הלהט כבר חלף,
הסגריר
רק מראה סימנים:
הענן? הרוח?

מי שנולד בימים
כאלה,
חי תמיד בין אחרי
לבין בטרם.

לכן מי שנולד בימים
כאלה,
תמיד יחיה בין שאלות
לסימנים.

מה מסמנת בשבילו
הרוח?
מה מסמנת בשבילו
השמש?

מה מסמנים העננים?

בינתיים, בין שבילי הסימנים
לשבילי השאלות,
רץ הזמן
חרוץ ונאמן.

הוא לא יטרד בשאלות
ולא יתהה על סימנים
כי לזמן אין זמן
ואותו אין עוצרים.

כל שנברא בצלם
צריך שידע ויבין,
שזמנו הוא
רק שבריר מן הנצח,
שבריר ששמו חיים/

אביקם גזית

חוקי ארכימדס

חקי ארכימדס
אינם פועלים
ביני לבינך.
ככל שאני קרוב
אליך אני זקוק
לפחות כח
כדי לחבקך
ביחס ישר
עם זווית ראיה
קהות ושטוחות
לנכח חדות
נוכחותך.
וגם חק הציפה
אינו פועל, כי באשר
אני שוקע בתוכך
אני דוחה אפלו
טפה אחת
ואת - ודאי שלא,
למרות שנקדת המשען
נמצאת תמיד
בינך לביני
וממנה אפשר
להזיז כל דבר
העומד בפני
הרצון.

אביקם גזית - יליד 1946, נשוי, אב לשלושה
בנים וסב לשלושה נכדים (בינתיים...)
בעל תואר ראשון בהנדסה כימית – "הטכניון", חיפה.
דוקטוראט בחינוך- פסיכולוגיה של חשיבה מתמטית,
אונ. ת"א. מרצה במכללות להכשרת מורים. חבר סגל
המחלקה לחינוך ופסיכולוגיה, האוניברסיטה הפתוחה.

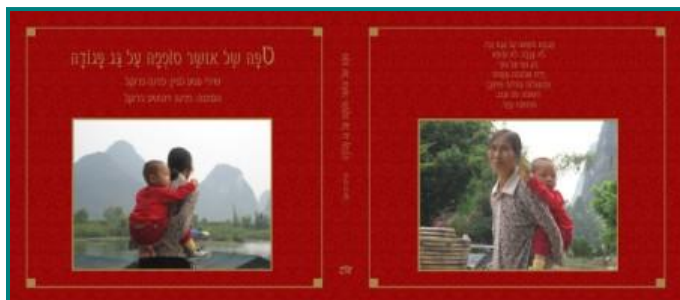
הוציא לאור 5 ספרים:
חושבים לעניין-חידות ואתגרי חשיבה, מסדה, 1996
חידודי מוח, הד ארצי, 1996
מושך-ספר שירים, חלונות, 2000
מת לחשוב 10, יסוד 2002
מצאתי, על אנשים שאהבו לחשוב ולחשב, הוצאת
גייסט (המחבר), 2004.

חדש על המדף

בימים אלה יצא לאור ספרה של פנינה פרנקל המתעד בשירה ובצלומים את מסעה לסין "טיפה של אושר טופפה על גג פגודה", בהוצאת "אסטרולוג".

למצגת שירה של פנינה פרנקל – שירי סין

הזמנה

להשקת הספר

קרנטינה בקונסטנצה

("ספרא" – בית ההוצאה לאור של איגוד כללי של סופרים בישראל)

מאת

משה גרנות

חתן פרס אקו"ם על יצירה שהוגשה בעולם שם – 2007

האירוע יתקיים ביום ב', ג' בחשוון, תשס"ח (15.10.2007) בשעה 20.00
ב"בית ראשונים" (רח' גורדון 24, גבעתיים; חניה חופשית בצדי המדרכות)

על סדר היום:

- ♦ התכנסות וכיבוד קל
- ♦ פתיחה: המשורר יעקב ברזילי
- ♦ קטע מוזיקלי: תלמידי המגמה למוסיקה מבי"ס תלמה ילין
- ♦ דברים:
- ▲ ד"ר חיים נגיד
- ▲ פרופ' חנה יעוז
- ▲ אהוד בן עזר
- ▲ פרופ' דן מלר
- ♦ שיחה עם מחבר הספר

מנחה: יעקב ברזילי

הכניסה חופשית

45

שונות

הספרייה המרכזית לעיוורים בסכנת סגירה

"הבוקר קיבלו עובדי הספרייה בנתניה מכתבי פיטורין ואלפי עיוורים, כבדי ראייה ומוגבלים שמשתמשים בשירותיה באופן יומיומי עתידים להישאר בלי מענה לצרכיהם. במשרד התרבות מחכים לניירת".

פורסם בתאריך 17.9.07.

להמשך הכתבה ב- [YNET](http://www.ynet.co.il) **ספרים**

בקשת סליחה מאשר רייך

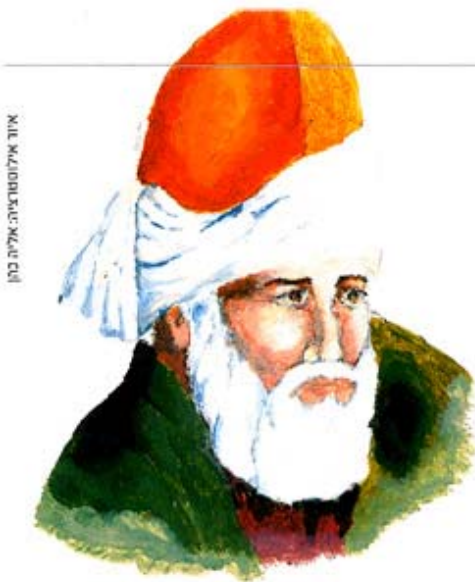
מתוך שיכחה (בלתי מוצדקת) לא ציינתי כי תירגומי מארוול בגיליון 10, למעט האחרון, נלקחו מתוך "הנשיקה מבעד למטפחת" / מבחר השוואות תרגומי שירה בעריכתו של אשר רייך ועם מבוא של עמינדב דיקמן, הוצ. עם עובד, ת"א, 2001. לצערנו נשמט פרט חשוב זה מהשוואת התירגומים בגיליון מס' 10 ועם המלקט הסליחה.

יוסי גמזו

כתבו עלינו

כתבה זו על מיזם "החוג לשוחרי שירה", הופיעה במוסף "שמנת" של עיתון "הארץ", ביום א', 9.9.07.
כתבת: נעמה אביטל.

שירה/ "עין ערך שירה"

מדוע עלי לחפש? אני והוא
חד הם,
מהותו מדברת דרכי,
אני מחפש אחר עצמי.

גלאל א-דין מוחמד ורומי, תרגום מאנגלית: שרית שרץ

התגבש לשוחרי שירה" הוא אתר שעלה לאוויר בנובמבר 2008 ותחיל כיוצאת פריטים של שירה שץ מקיבוץ שירה. שירה עבדה כאחות במשכן שנים רבות אך נאלצה להפסיק את עבודתה בעקבות שכר בחולייה בגב ומחלת הארנובוזאירוס, אחת למובנלת בחתנותיה. השינוי הדרמטי בחייה הביא את שירה לקרוא יותר ויותר שירה ולאחר תקופת הסתגלות לא קלה החליטה לציאת למסע וירטואלי במסרת להפיץ את אמנות השירה. האתר, שאותו ניהלה ומתחזקת שירה בעצמה, הוא האתר המקוון רבו ביותר מצגות שירה מקצועיות ומעוצבות של שירת מקור ושירה מורגמות. על המדף הובלו למצוא מצגות שירה של נתן זך, דן פזיס, אלכסנדר פן, וילט ויטמן, סליבה פלאה, וסילבה שבוורסקה, שגורו פסואה ועוד רבים אחרים. המצגות שלמות בשיריך לקהל רחב באי-מייל לכל המעוניין, זאת במסרת לפתוח פתח לעולם השירה ולהביא קוראים חדשים לפריכות ולחגיגות הספרים. כיום עומדת רשימת המנויים על כ-2,000 אנשים מן הארץ והעולם, שמנוון וילדים, בוגלי וילדים ובני נוער. חשיבה מיוחדת הוקדשה למדף מצגות שירה-הילדים הסליל משירי לאה שולברג, מרים-ילן-שטקליס, יהודה אטלס, שולמן, וינוני צ'וטובסקי ועוד.

עם הלוך הזמן הצטרפו חברים נוספים לעשייה וכך נולד ירחון השיירה המקוון "עין ערר שיירה" שבשכניו שותפים דויד בן עמי והמשורר עודד פלד. הירחון מופיע אף הוא באתר וגם הוא מופץ ללא כל תמורה לכל דורש. היוזמה הבאה המצויה

השניים רבקה ואבנר בזה ושהו יחדיו תקופות ארוכות. פגמים נעלם שאמס לרומי מבלי לומר דבר, ורומי, שהתקשה למצוא כפידיות, היה שולח שליחים לחקור לשאמס לחזור. כפעם השלישית בה נעלם, שואמס הוא לא שבי יוחי, ויש האומרים כי בנצח עדי חלמידים קנאים של רומי. בעקבות היעלמו של שאמס ואכלו הכבד של רומי על האוכרן כבד רומי את אחד מחיבוריו הגדולים והיוקדטים "דיוואן" שואמס טאברייני שירים ממנו חורגים מ 2006 לעברית תחת השם "הדיוואן".

תפיסתו הפילוסופית-רוחנית של רומי גדלה בסובלנות אנושית, נדיבות, מודעות עצמית ואהבת הבריות. הוא גרס כי אין הכרח בין הדתות השונות וכי כלן הינן וריאציה של אותה אמת. הוא וייסח, כדרך הסופים, משמעות גדולה להכנעת הרבירים הנכוחים של הנשמה האנושית כאמצעות יקיריו (ואם היה מיסוד של 'מחול הדרווישים'), מסיקת ויסוד.

יש בשירתו רגש רב לצד רעיונות שכלתניים ושירתו אינה מנותקת מההווה המציאותית הנם שהיא שואפת לרוחני. רומי נפטר ב 1273 והוא בן 66.

כיום בתהליכי התגבשות ועשייה היא הוצאת
כתב עת לשירה לכני נוער. כתב העת מצוי בשלבי
עריכה מתקדמת וכבר ישנה היענות ערה בקרב בני
נוער כותבים וקוראים.

באחר מדרגים נוספים כמו "משורר בקול", שבו מובאים הקלטות וסרטי וידאו, חלקם נדירים, של משוררים הקדומים משיריהם. כמוזר זה כבר מתארכים סיליבית פדלון, אן קסטון, אנא אסטובכו, פבלו נודדה, דילן תומס ועוד. מדרגים נוספים הם "חור קריאה" ו-"משורר התורש" המוקדשים בכל פעם למשורר בכתר אחר. משורר התורש הפעם הוא ג'וליאן ארין-מוחמד (רומי), משורר סופי ממחאה ה-13 ששירתו הרותומים וזכה לפריחה בשנים האחרונות והוא כיום אחד מהמשוררים המתורגמים ותקדומים ביותר בעולם העברי.

כל המעוניין לחרוס, לתמוך, להשתתף או להיות
רשום באתר יכול לפנות לשירות דרך האתר
שכתובתו: <http://www.saritpoetry.co.il>

משורר החודש באתר של שרית

ג'רלד א-רין מוחמד (רומי), היה מיסטיקן ומשורר מהרמיות הבולטות במורשת הסופיות. רומי נולד בשנת 1207 בעיר באלק (balkh), פרס של אז, ואפגניסטן כיום. הוא נולד למשפחה מסלמית שבה עסקו במשפט, האצולוגיה מדעים ומיסטיקה. רומי קיבל חינוך מידי אביו (שהיה חכם סופי שכתב ספר בשם "מכתבי אהבה מהעצמי לנשמה") ונחשב לעילוי בכך בילדותו. רומי החל כנער בישן, מאופק וצנוע שכתבמו יוצאת הדופן והצימאנו ליהרר הבוליו וצונו להעמיק בליטוסותיו ומרעידים ביו זמנו.

הוא רכש ידע בשפות רבות ואסס החל ללכות
במות יוצאת דופן בהכמתה ובכרמתה שלה ומשך
תלמידים וחסידים. סיפור ידוע הוא על החברות
הרותית העמוקה בין רומי ובין מורתו הרותי
שאסס א-דין מטבריו, אשר השפיע רבות על חייו.

בואו, בואו, באשר הנכם
מחפשים, סוגרים, אוהבי החיים,
אין זה משנה.
לא לנו לנהוג בקרן הייאוש
בואו, גם אם הפרתם את נדרכם
אלפי פעמים,
בואו, ואף על פי כן, בואו.

נ'לאל א-דין מוחמד (רומי), תרגום שרית שץ.

את שיריו של רומי ניתן למצוא בספר "ההארה"
בהוצאת חיים אהריס, בתרגום מאנגלית של גיל רון
שמש.